

**MEDZI NAMI
A MAĎARMI**

VLADO CLEMENTIS

Svazek 17

Politická knihovna „Čechoslováka“

**MEDZI NAMI
A MAĎARMI**

VLADO CLEMENTIS

Politická knihovna „Čechoslováka“

Svazek 17

MEDZI NAMI A MAĎARMÍ

ÚVODOM

Úvodom k našej úvahe na tému „Medzi nami a Maďarmi“, zdá sa mi byť potrebné podčiarknuť tri aspekty, ktoré majú charakter dominujúci v súvislostiach našou témou vymedzených. Tým dostávame tiež tri zorné uhle, z ktorých nám prichodí skúmať našu látku, ak chceme dostať obraz plastický a pravdivý. Chcel by som zdôrazniť, že to nie sú zorné uhle subjektívne a náhodne volené, či opierajúce sa len o názory autora, ale že sú odrazom objektívnych daností, ktorým sa prirodzene musela prispôbiť celá štruktúra tejto úvahy.

V prvom rade musíme si uvedomiť, že v širšom pojme „medzi nami“ je aj pojem užší t.j. medzi nami Slovákmi a Čechmi. A hoci v minulosti i prítomnosti, boli a sú oblasti, v ktorých právom môžeme hovoriť „jedným dychom“ o vzťahoch československých k iným národom — tak s druhej strany zase vieme, že v dôsledku geografických, historických a iných príčin, vyvíjaly sa vzťahy Čechov k tomu istému národu často inak, alebo čiastočne inak, než vzťahy Slovákov.

Stačí uviesť na potvrdenie tohto faktu ako príklad náš pomer k Francúzsku, Rusku, či Nemecku — respektíve ku kultúram týchto národov.

A medzi nami a Maďarmi je to pomer slovensko-maďarský, ktorý v minulosti i prítomnosti je dominujúcim faktorom. No, osudovú sviazanosť československú máločo dokumentuje tak výrazne, ako fakt, že ani pri jednej z historických udalostí, ktoré mali rozhodujúci vplyv na utváranie sa pomeru slovensko-maďarského, nechýba účasť česká a neraz (ako napríklad v roku 1918)

Vydal „Čechoslovák“

vytiskla fa: Unwin Brothers Limited
Woking & London

Kto môže ísť k prameňu, nech nechodí ku džbánu.
sec. digit. 7303-8
- fecit bravo -

má táto rozhodujúci význam. Tak tomu bolo už v dobe príchodu Maďarov do karpatskej kotliny, potom najmä v XV. storočí v časoch husitských vpádov na Slovensko, a pozdnejšej tamojšej vlády Jiskrovej. V XVII. storočí prúd českých protestantských exulantov zanecháva na Slovensku hlbokú brázu, zasahuje aj do duchovného vývoja maďarského a pomáha zúrodňovať pôdu, z ktorej vyklíčilo slovenské obrozenie v XIX. storočí.

Česká účasť na plánoch i realizácii slovenského ozbrojeného povstania v roku 1848-49, prvého to pokusu Slovákov o obhájenie svojich práv voči Maďarom, a pri oslobodení sa od nich v r. 1918 — je až príliš dobre známa, než aby ju bolo treba zdôrazňovať.

S druhej strany hovoriť o v z á j o m n ý c h vplyvoch česko-maďarských v oblasti kultúrnej, literárnej a duchovnej vôbec, je ťažko, jednoducho preto, lebo takýchto vzájomných vplyvov nebolo (nemyslím totiž, žeby pod toto záhlavie bolo možné zaradiť inak veľmi význačný počet prekladov z maďarčiny — najmä románov — do češtiny). Avšak tá samá kapitola vo vzťahoch slovensko-maďarských je, i pri svojich zvláštnostiach, iste bohatá a významná.

V druhom rade musíme mať na mysli ešte stále rvajúcu priepasť medzi maďarským ľudom a hrstkou intelektuálov a inteligencie s jednej strany, a maďarskými páni so strany druhej. Preto, ak u niektorého národa, ktorý stojí v tábore osy, môžeme právom hovoriť o národoch dvoch — tak je to u Maďarov.

Táto skutočnosť má svoje historické, tisícročné korene vo vývoji pomerov v Uhorsku. Historický „uhorský národ“ — „natio hungarica“, po dlhé stáročia národne pestrá spoločnosť magnátov, zemanov i „bocskoros nemes“-ov (nemajetných zemanov) latinskej kultúry (krónikár na dvore kráľa Mateja, Martius Galeoti o tom napísal: „Nemci, Češi, Poliaci niekedy v materčine, zväčša ale po latinsky píše: v celom kresťanstve iba Uhorsko píše po latinsky“), maďarizuje sa až koncom XVIII. storočia, a v st. XIX-om. Vtedy sa mení a premenováva na „ma-

ďarský politický národ“, rozširuje svoje rady o meštiactvo („majetkový cenzus“) a malomeštiacko-gentrycké úradníctvo, ktoré si už od svojho zrodu osvojilo ideológiu a morálku vládnucej kasty (bola to takmer prvá podmienka „kvalifikácie“). A bohužiaľ s týmto politickým národom maďarským mali sme najviac do roboty v minulosti. V jeho službách stálo takmer celé maďarské dejepisectvo, publicistika, „kultúrna“ propaganda, najmä nakoľko sa obracala k nám, či presnejšie povedané: proti nám.

V treťom rade, už či sa nám to inak páči, alebo nie, našu tematiku takmer determinuje moment historický. A to jednak preto, lebo udalosti posledného storočia na poli slovensko-maďarských vzťahov udávajú tón a zameranie dnešného vládneho Maďarska voči Slovákom a Slovensku, a tým aj voči celej politicko-duchovnej koncepcii československej; jednak preto, lebo aj dnes ešte máme do roboty s „natio hungarica“, s národom nielen historickým, ale aj historizmom zafarbeným, ktorý sa krčovite pridrižiava, najmä v nami sledovanej oblasti, všetkých historických rekvizít. Našiel som v rečiach vládnych predstaviteľov dnešného Maďarska o pomere maďarsko-slovenskom, či maďarsko-československom nielen tú samú argumentáciu, ale často i tie samé výroky a slová, ktoré už počúvali štúrovci a po nich prichodiacie generácie slovenské.

Keď tak čítam reči takého Kállayho alebo „vezéra“ Maďarov na Slovensku, Eszterházyho, či iných tohto druhu, tak sa mi zdá akoby počúval svojich maďarských profesorov na skalickom gymnáziu.

A keď pešťský rozhlas nedávno hlásil, že sa práve vrátila z Kijeva maďarská vedecká expedícia, ktorá tam objavila, že vraj Maďari pomáhali Vikingom zakladať prvý ruský štát — tak si nevdojak spomínam na svojho spolužiaka na gymnáziu v Skalici, dnešného hospodárskeho diktátora Slovenska, Imricha Karvaša, ktorý nám dokazoval, že jeho predkovia prišli za „honfoglalás-ú“ (zaujatie vlasti)

s Árpádom, že slúžili v jeho telesnej garde, ktorá nosila zvláštne obranné štíty, zvané „karvas“ (doslovný preklad ramenné železo). Jeho rodáci z Holiča síce hovorili, že sa jeho starý otec volal poctivým slovenským menom: Kabina, ale v ňom sa už prebudil inštinkt „natio hungarica“ a tak musel sa odvolávať až na Árpáda.

A keď čítam maďarské zprávy o tom, ako čírošiti slovenské kraje od decembra 1938 (kedy bolo prevedené sčítanie ľudu na území odtrhnutom od Slovenska viedenskou „arbitrážou“) zrazu sú maďarskejšie, než boli za sčítania v r. 1910 (inými slovami, že podľa tejto štatistiky boli pomadžarčene v Československu!), tak si spomínam, ako robil v našej triede štatistiku prof. Oberle. Dopálil sa, že takmer každý druhý žiak pochádzal z roľníckej rodiny. On, vraj, nebude trpieť, aby trieda mala „paraszt többség“ (sedliacka väčšina; — v Uhorsku, v štáte zväčša agrárnom bol výraz „paraszt“ — sedliak, z najväčších nadávok), a preto, vraj, ďalší roľnícki synovia budú sa hlásiť ako synovia „šustrov“. A kto sa ešte potom hlásil za roľníckeho syna dostal zaucho!

A hoci maďarská vládnuca kasta bola neraz prvá v strednej Európe, čo prišla s dobovými heslami, nech už to bolo za revolúcie Kossuthovej, či za kontrarevolúcie Horthyho, ktorá v nejednom smere predbehla samého Mussoliniho a Hitlera, i v jednom i druhom prípade obsahovosť hnutia krytého rôznymi heslami korení v historických danostiach a tradícii uhorskej. Ne pochopenia týchto momentov, ťažko je nám srozumiteľné, čo sa dnes v Maďarsku odohráva, a čo posiaľ v značnom stupni determinovalo vzťahy medzi nami a Maďarmi.

ANONYMUSOV DUCH

Za týchto podmienok historická mytológia a fillovaná história mala a má nemalý zástož pri utváraní vzťahov maďarstva k Slovákom. Každý národ si vytvoril svoje

mytológiu a má ju právom rád. Ale veda azda všetkých národov prizerá sa na túto mytológiu ako na dielo básnicke. Iba len predstava, žeby takáto mytológia mohla byť prebrána historickou vedou v doslovnom znení, ako historický prameň, zdá sa nám byť groteskná. Nie však maďarskému dejepiscstvu, a tým menej maďarským politikom a publicistom.

Táto maďarského krónikára, ktorému sa dostalo meno „Anonymus“ a ktorý žil v XIII st., pravdepodobne ako knieža na dvore kráľa Bélu IV, pochádza okrem iných výmyslov aj legenda o „bielom koni a kantáru“ (uzde), za ktorú vraj predal Svätopluk svoju ršu Maďarom. A touto mytológiou podopierali nielen profesori a učelia na školách, ale celá maďarská vládna publicistika a politika prava Maďarov na vládu nad Slovenskom! Nijak im nevadí, že vážna historická veda maďarská dávno ustúpila na pravú mieru Anonymusovej bájkky. Ba čo horšie hovoria si aj maďarskí dejepisci, ako o tom píše Herman Vambéry v diele „A magyarság keletkezése és gyarapodása“ (Pôvod a vzrast maďarstva, Bšt, 1895):

„Je úplne nepochopiteľné, ako mohli maďarskí dejepisci myslieť na takú absurdnosť, že plnokrvnému Aziatovi, a patetickým duchom preniknutému nomádovi priradili takú ústavu a také zriadenia, ktoré musely byť celkom cudzie vtedajšiemu aziatskému chápaniu! Nem pokiaľ predovšetkým Anonymusov sprostý výmysel („omroba koholmány“) o krvnej smluve . . . a epigoni sú dosť naivní, že sadajú tomuto chudákovi na lep a že sa vážne pokúšajú do rozboru krvnej smluvy. Ba čo viac dajú tu maďarskí dejepisci a politiko- via v tejto slátanine („férczműben“) vidia príklady terajšej uhorskej ústavy a najkvalitnejšie dielo verejného života maďarského. Menovite historikovia: Karol Szabó a Horváth György“ (str. 177. cit. diela).

Hoci takýchto kritických hlasov, ako je Vambéryho,

mohli by sme citovať aj viac, neboly nikdy dost silné, aby prenikly do ducha maďarského vládneho organizmu. Nebola nimi vyčistená ani maďarská historická veda. Maďarstvo do dnes neprešlo takým očistným sebakritizmom, aký vznikol Masarykov realizmus v boji o Rukopisy, hoci tieto svojim obsahom byly skutočne odrazom „bolubičej povahy“ v porovnaní s vládychtivým zamieraním Anonymusových bájak.

Že maďarská historická veda vynaložila toľko úsilia na dokázanie práva prvorodených pre Maďarov je vysvetliteľné len faktom, že nestála v službách vedy, či hľadania objektívnej pravdy, ale v službách politiky vládnuceho „národa“.

Prof. J. Škultéty, v dielku „O bývalom Hornom Uhorsku“ (1929), ktorým odpovedá na prácu debrecínskeho univerzitného prof. Iványi Bélu „Pro Hungaria Superiore“, uviedol niekoľko markantných dôkazov o falšovanosti druhej, „ne-anonymusovskej“, línie, ktorá má „dokázať“ to „právo“ prvého. Podľa tejto „teórie“ Slováci prišli na územie, ktoré obývajú, až v XIII storočí, teda po Maďaroch.

Každý normálny človek by si povedal, že to je otázka čiste vedecká, ktorá nemá dnes praktického významu. Ale ako sme z citátu z diela Vámbéryho videli, v Maďarsku sa z takýchto „faktov“ vyvodzovaly a, ako uvidíme ešte nižšie, v y v o d z u j ú politické závery. V tomto prípade podľa mentality maďarského vládnuceho „národa“, Slováci sú len „hostia“ na území Uhorska, ktorí sa musia spokojiť s tým, čo im ich „hostitelia“ dajú!

Škultéty vo svojom dielku uvádza o čo opiera Iványi (ktorého práca vyšla v r. 1919), a mnohí maďarskí historici pred ním a po ňom, svoju teóriu o príchode Slovákov do Uhorska v XIII st. Zakladateľ maďarskej srovnávacej jazykovedy Pavel Hunfalvy (pôvodom Nemec zo Slovenska, volal sa predtým Hunsdorfer) prevzal vo svojej práci „Magyarország Ethnografiája“ (Etnografia Uhorska, Bšt, 1876) omyly slavistov Kopitara, Miklošiča a

nemeckého sipsovateľa Dümmlera, ktorí zo skutočnosti, že biblia na dvore veľko-moravských panovníkov Rastislava a Svätopluka v IX st. bola virozvestami Cyríлом a Metodom preložená do juho-slovančiny (ktorá sa vtedy málo lišila od západoslovančiny) — vyvodzovali záver, že v tých časoch aj na ľavom brehu Dunaja bývali južní Slovania.

Tento omyl viac než dokumentárne vyvrátil už v roku 1876 (Archiv für slavische Philologie, I. 445) prof. J a g i č (pôsobiaci na univerzite v Berlíne, Petrohrade a vo Viedni) a dodal:

„Die Vorfahren der heutigen Slovaken, welche ganz gewiss schon im 9. Jahrhundert die ausgeprägten Eigentümlichkeiten des čechisch-slavisches Sprachstammes besaßen —“

aby tak vyvrátil ďalšie „teórie“, ktoré popieraly vtedajšiu kmenovú jednotu čakoslovenskú. Je to tiež jedna z obľúbených tém maďarskej historickej vedy.

Ba boli prívzatí k podopretiu teórie o pozdejšom príchode Slovákov do Uhorska aj lingvisti. Miestopisnými záznammi o Slovensku do XIII. st., v ktorých sa nemohlo vyskytovať dnešné západoslovenské „H“, ale len staroslovanské „G“ (teda, napríklad rieka „Gron“ a nie dnešný tvar: „Hron“), bolo dokazované, že do XIII st. nemohli bývať dnešní Slováci v týchto krajoch, hoci už vtedy aj pre nemeckú slavistiku nebola sporná otázka prechodu staroslovanského „g“ v západoslovenské „h“. Ba i maďarský lingvista Melich János v diele „Szláv jövevény szavaink“ (Naše slová slovanského pôvodu, Bšt, 1903) o tom napísal:

„Česko-slovenský jazyk má dnes namiesto staroslovanského „g“ — „h“; staroslovanská g o r a , n o g a , je po slovensky h o r a , n o h a . Táto zmena hlások stala sa okolo konca XII. st., a v prvej polovici XIII. storočia . . .“

A Melich nielen takto vysvetľuje hláskovú zámenu ale

aj vyvodzuje z nej v súvisi s miestopisnými záznammi z doby pred XIII. st. správny záver, že Slováci museli bývať na dnešnom území už pred XIII. storočím.

A práve tak nešťastne skončil aj iný pokus, ktorý z miestopisných názvov Slovenska mal dokázať, že najmä východné časti boli obývané Maďarmi, ktorí boli vybití v rôznych tých „ochranách“ Europy (v tomto prípade pred Tatármi), a že sa len potom tu nasťahovali Slováci. Ale prof. A s b o t h, ktorý sa za dôkazmi vybral po Slovensku musel priznať, že „Szláv szótól hangos a határ“ (Slovanským slovom znie chotár).

Azda preto prišiel potom v r. 1898 zákon o pomaďarčení slovenských (a iných nemaďarských) miest obcí, keď, napríklad, zo zvolenskej Podkanovej stala sa maďarská Pátkányfalva, čiže pri spätnom preklade: dedina potkanov. Podkanová síce foneticky znie ako Po-t-kanová, najmä pre toho, kto nevie, že táto dedinka leží pod vrchom K a n o v á !

Ten pohon proti „slovanskému slovu“ zrodil v Uhorsku (a dnešnom Maďarsku) nejednu podobnú grotesku. Tak, napríklad, môjho staršieho brata — krstným menom M i r o s l a v a — nechceli zapísať na gymnázium, dokiaľ sám riaditeľ neobjavil, že aj maďarčina má také meno, lebo „mir“ je, vraj, nemecky „Friede“ — teda Friedrich, čo je po maďarsky Frigyes. Pod tým menom ho potom prijali.

Je preto pochopiteľné, že kapitola o vzťahoch historickej vedy maďarskej (a vied pomocných) k otázke slovenskej a československej, protiargumenty a polemiky na strane publicistiky slovenskej, slovenských dejepiscov-amatérov a pozdziejšie tiež vážnej historickej vedy slovenskej, je jednou z najbohatších a často aj najzábavnejších kapitol vo vzťahoch medzi nami a Maďarmi. A kto sleduje dnešnú tlač v Maďarsku vie, že je to ešte aj dnes kapitola aktuálna.

ZA CLONOU HISTORICKÝCH FALZIFIKÁCIÍ

Za clonou historických falzifikácií, z ktorých sme uviedli len niekoľko príkladov, leží inak skutočne bohatá a poučná tisícročná história slovensko-maďarského spolunažívania v jednom štáte. Pravda, od doby vlády Sv. Štefana, kedy sa toto spolužitie „stabilizovalo“, až po prebudenie a obrodenie národov Uhorska ku koncu vlády Márie Terézie (1740–80), najmä však po smrti Jozefa II. (1790) — je ťažko hovoriť o slovensko-maďarských vzťahoch v dnešnom slova smysle. Lebo veď zostáva faktom,

že Uhorsko bolo jediným štátom v Európe, v ktorom úradným, literárnym i spoločenským jazykom bola latina:

že už Sv. Štefan vo svojich kapitolách k synovi Imrichovi hovorí, že krajina jednej reči a jednej obýčaje je slabá a krehká, a preto mu prikazoval, aby tak jednal s národmi, aby radšej u neho bývaly než inde (6. kap. I. knihy dekrétov: „Nam unius lingual unius-que moris regnum imbecille et fragile est. Propterea iubeo tibi fili mi, ut bona voluntate illos nutrias et honeste teneas, ut tecum libencius degant, quam alicubi habitent.“);

že „V politickom práve Uhorska veľký rozdiel sa vyvinul medzi zemanom a nezemanom, ale nebolo ani najmenšieho politického rozdielu medzi Maďarom a Nemaďarom. Zeman požíval veľké prednosti: lenže zemanmi boli nielen Maďari, ale Slovania, Nemci, Rumuni, slovom zo všetkých národností.“ (Hunfalvy, cit. dielo str. 457.):

že „... i za časov Árpádovcov maďarská reč bola považovaná za reč najnižších tried ľudu a bola opovrhovaná, ako reč luzy stojacej hlboko pod kresťanskou kultúrou“ (Vámbéry, cit. dielo str. 336):

že nakoľko došlo k prielomu u kráľovského dvora a v administratíve do užívania latiny v XV. st. nestalo sa tak v prospech maďarčiny, ale v prospech češtiny (za panovania kráľa Žigmunda a Matiaša Korvína).

A faktom tiež zostáva, že „natio hungarica“, vládnucci „národ“ v Uhorsku, bola už od časov Sv. Štefana

medzinárodná spoločnosť, skladajúca sa nielen zo šľachty národov žijúcich na území Uhorska, ale aj z pouhorštených (nie pomadžarených!) Talianov, Francúzov, Čechov, Poliakov atď. „Natio hungarica“ mala dobrý a príťažlivý zvuk pre šľachtu celej Európy, lebo veď v žiadnom štáte nemala zaručené také práva, aké jej zaručovala zlatá bulla Ondreja II. z r. 1222, ktorá jej dávala v poslednom článku právo odporovať kráľovi, ak by nerešpektoval jej privilégia.

Rozumie sa, že za takéhoto stavu o nejakej maďarskej hegemonii politickej a už toľko kultúrnej, ani len reč nemôže byť (nie doslova, lebo ako sme videli na strane maďarskej sa o nej stále hovorí). Avšak právom podčiarkuje slovenský historik, prof. Rapaň, že je práve tak nesprávne prizerať sa na túto dobu, ako na dobu národnej rovnoprávnosti, leda žeby sme tú rovnosť videli v rovnakom zanedbávaní reči všetkých národov Uhorska.

S druhej strany však tento stav neznamena, žeby styky slovensko-maďarské, resp. česko-maďarské v tejto dobe neboli zanechali žiadnych stôp v národe — maďarskom.

Dr. Fr. Miklošič v diele „Die slavischen Elemente im Magyarischen“ (Wien, 1884) zistil na 1000 slov v maďarčine, ktoré sú slovanského pôvodu. A aj keď maďarská lingvistika (najmä už spomínaní Asbóth a Melich) mu s jednej strany dokázala niekoľko omylov — s druhej strany musela zase Miklošičov výpočet ešte doplniť.

Roztriedenie týchto slovanských slov prevzatých maďarčinou podľa odborov, dosvedčuje, že kočovní a pohanskí Maďari prevzali od Slovanov cirkevnú, kresťanskú kultúru práve tak, ako určité administratívne ustanovizne a vtedajší stupeň hospodárskej kultúry — nehovoriac ani o etnografických a geografických názvoch Uhorska a susedných krajín.

To, pravda, nijak neprekáča vládnej „vede“ maďarskej v hlásaní, že Maďari doniesli Slovákom kultúru!

HUSITSKÉ VLIVY

Aj v dobe, v ktorej ešte nemôžeme hovoriť o uvedomelých vzťahoch národa k národu, je údobie, ktoré nemôžeme nespomenúť pri prehľade histórie československo-maďarských stykov. Lebo ono zapôsobilo nielen na maďarské kolektívum v tých časoch, ale hlbokým vlivom, ktorý zanechalo na Slovensku kládlo časť tých základov, na ktorých sa vyvíjaly slovensko-maďarské vzťahy v prvej polovici XIX storočia. V rámci našej témy je to však skôr kapitola česko-maďarská, zahrňujúca históriu husitských vpádov na Slovensko, vládu Jiskrovu — ale ešte viac vlivy husitstva a českobratstva na maďarský protestantizmus a spojitost vtedajšieho sociálneho hnutia maďarského ľudu so sociálne-politickou náplňou husitského hnutia.

Ale táto kapitola bude musieť byť ešte len prebádaná a napísaná. So strany českej i slovenskej historickej vedy bola venovaná, pochopiteľne, pozornosť stopám, ktoré zanechalo toto údobie na Slovensku a hodnotený, či diskutovaný jeho význam pre Slovákov. A so stanoviska maďarsko-českých stykov bolo venované viac a objektívnejšej pozornosti len stránke náboženskej.

Veď, niežeby si maďarské dejepisectvo a literatúra neboly všímalý husitského obdobia na Slovensku. Pravda — po svojom. Pomerne najmenej tendenčné dielo, kniha dr. P. Tóth-Szabó-a („A cseh huszita mozgalom és uralom története Magyarországon“ — Dejiny hnutia a vlády českých husitov v Uhorsku, 1914), obmedzuje sa na reprodukovanie vonkajších udalostí a zjavov, všima si síce prípadu maďarského zemana Szarkafalvi Istvána, ktorý sa pridal r. 1433 k českému vojsku — ale sa nezaujíma o to, že aký ohlas malo medzi maďarským ľudom zavádzanie ľudovej reči do bohoslužieb a administratívy a najmä sociálne heslá, ktorých nositeľom bolo nielen české vojsko, ale najmä kňazi, čo ho doprevádzali. To všetko však pre maďarského historika nezdá sa byť tak pozoruhodné a

zaznamenania hodné, ako „shocking“ prípad z e m a n a Szarkafalviho.

Zaujímavé je azda u tohto diela, že Jiskra je v ňom líčený ako nástroj politiky uhorských magnátov, proti „ľudovejšiemu“ Hunyadymu, ktorý ako príslušník drobnej šľachty bol magnátom tŕňom v oku. Aj porážku Hunyadyho pri Lučenci — popisovanú v Jiráskovom „Bratrstve“ — vysvetľuje Tóth-Szabó ako dôsledok zrady magnátov.

Maďarské dejepisectvo, publicistika a historizujúca literatúra sa k tomuto obdobi často vracia, opisujúc husitské pôsobenie na Slovensku zväčša ako vládu lupičov a paličov. Vo skutočnosti si však na maďarskej strane veľmi dobre uvedomujú, že aj pri pravdivosti mnohých faktov o hospodársky ničivých dôsledkoch husitských nájazdov na Slovensko, zanechali už tieto, ale najmä pozdejší českobratiský exulantský prúd, na Slovensku korene toho hnutia, ktoré posilňovalo slovenské národné prebudenie a ktoré viedlo k oslobodeniu Slovákov.

Že táto problematika nie je mrtvou históriou, toho dokladom je napríklad reč predsedu maďarského vzdelávacieho spolku na Slovensku, grófa M. Csákyho, ktorú povedal na tému „Severná hranica maďarskej kultúry“, na debrecínskej univerzite 5. augusta 1942. Citujem z referátu „Reggeli Ujság-u“ (6. VIII.):

„Jednotná kultúra v karpatskej kotline bola vytvorená až príchodom Maďarov. Od tých čias tento kultúrny kruh trvá bez zmeny, lebo spolupatričnosť do tohto kruhu je takou danosťou, ktorá nezávisí na pomíjajúcich zjavoch. Hoci na území Maďarska stretly sa tri kultúry: nemecká, balkánska a slovanská, predsa na tomto prieseku vytvorilo maďarstvo svoju kultúru. Na poli kultúrnom maďarstvo prinieslo práve takú rovnováhu ako na politickom.

V minulosti bolo viacero pokusov vtrhnúť (betörni) zo severu do maďarského kultúrneho kruhu, najmä v časoch husitských a českej vlády. Už husitstvo chcelo byť výrazom českej duchovnosti a zaviesť českú ľudovosť

(podčiarkujem ja — p.a.) do karpatského kruhu. Tento vpád zkrachoval natoľko, že aj vtedajší Slováci (maďarská pôvodina užíva dôsledne „szlovákság“, na tomto, i na ďalších miestach citátu — p.a.) odolávali týmto snahám.

Utvorenie českého štátu bolo podobné husitstvu. Cieľ bol ten samý: rozbiť jednotný kultúrny kruh v karpatskej kotline. To už bola zámerná práca, ale vznikla tá samá situácia; na odpore Slovákov a maďarstva zlomil sa český pokus o vpád českej kultúry. Aj životným cieľom Slovákov stalo sa oslobodenie od spolupatričnosti k českej kultúre. Maďarskú duchovnosť možno vyjadriť aj cudzím jazykom. To vysvetľuje prečo Slováci žijúci v karpatskej kotline tiež bránili maďarskú kultúru v priebehu dejín. Momentálne mocenské postavenie neznamená rozšírenie, či zúženie kultúrneho kruhu, lebo tento presahuje jazyk. Preto severnou hranicou maďarského kultúrneho okruhu sú svahy Karpát.“

Uviedol som celý citát na tomto mieste, hoc aj niektoré jeho časti zapadajú do iných statí našej úvahy, preto, lebo — aj keď azda v „zcivilizovanejšej“ forme — dobre ilustruje staro-novú koncepciu maďarskej hegemonie a prezrádza maďarský panský strach z českej ľudovosti, potvrdzujúc tak významnosť husitských vplyvov, o ktorých maďarskí historici radšej mlčia.

Veríme, že až raz maďarský národ bude definitívne oslobodený od „natio hungarica“, od svojej vládnucej triedy a maďarská veda namiesto slúženia tejto triede bude môcť slobodne skúmať a hodnotiť historické fakty, povie nám iste veľa nového, nielen o výchovnej misii Komenského, pôsobiaceho u Rákóczyovcov v Šarišskom Potoku, ale aj o pôsobení myšlienok medzi maďarským ľudom, ktoré si priniesli maďarskí študenti z pražskej univerzity, o prekladateľoch biblie do maďarčiny (Benedik z nitrianskych Komjatíc a Jur Káldi z Trnavy), o súvislostiach sociálnych a náboženských pohybov maďarského ľudu s hnutím husitským a českobratiským a pod.

A práve tak bude musieť „vyčistiť“ slobodná maďarská veda aj v Maďarsku tradovanú históriu následkov tureckých válok a protireformácie, na populačný pomer Slovákov a Maďarov, ako aj na obete, ktoré v týchto časoch prinášali tieto dva národy v bojoch na „ochranu európskej kultúry“ — ako znela zamilovaná fráza maďarskej propagandy v časoch, keď ešte Göbbels ani na svete nebol.

„Historik“ Grünwald Béla (z nemecko-slovenskej rodiny), ktorému Slováci „vďačia“ za kampaň proti jediným, nimi vydržovaným trom slovenským gymnáziám a kultúrno-vedeckej ustanovizni Matici slovenskej (kampaň vedená falošnými dôkazmi, ktoré však „stačili“ ministromi K. Tiszovi aby v r. 1875 zavrel i gymnázia i Maticu) v knihe „Régi Magyarország“ (Staré Uhorsko) a v knihe „A felvidék“ (Horné Uhorsko, Bšt 1878) rozvíja o tom teóriu typickú pre maďarskú historickú vedu. Vraj v časoch protireformácie bol maďarský protestantský ľud vyhubený a na jeho miesto boli nasťahovaní slovenskí katolíci, a zemaní vrahovia vyháňali zo svojich statkov hrdých Maďarov a nasťahovali na ich miesto pokorných Slovákov. A Grünwald vypočítava 9 žúp, ktoré boli takto demaďarizované.

Vo skutočnosti je však známe, že protestantizmus na Slovensko priniesli českí husiti, že sa pochopiteľne najviac ujal medzi Slovákmi a že to boli Slováci, ktorí najviac trpeli protireformačnou perzekúciou. A bolo to zase Slovensko a slovenské kraje, ktoré najviac trpeli jednak nájazdami Turkov, ktorí mali obsadené južné Uhorsko, jednak na jeho území sa odohrala väčšina povstaní a bojov Bocskaya, Bethlena, Thököliho a Rákóczyovcov proti Habsburgom.

A boli to dokonca vážni maďarskí dejepisci, ktorí priznali, že v tých časoch vládla v krajoch obsadených Turkami (teda v krajoch maďarských), pomer nánáboženská tolerancia. Ba maďarský historik Ácsády Ignác v diele „Magyarország története“, (Dejiny Uhorska, sv. I. str. 395) píše i toto:

„Nakoľko možno ustáliť z dokumentov tých čias, v posledných rokoch tureckého panstva pomerne najväčšiemu blahobytu sa tešili tie kraje uhorského štátneho územia, ktoré boli pod bezprostrednou tureckou vládou.“

Kto vie, že koľko zemanov a koľko armád musel v týchto časoch živiť slovenský poddaný, tomu je tento fakt pochopiteľný.

S druhej strany však zostáva skutočnosťou, že v týchto časoch sa kultúrny život Uhorska, nakoľko možno o ňom takto hovorí, sústreďoval na Slovensku. Že to nebol kultúrny život maďarský, netreba azda zvlášť dokladovať príslušnými citátmi, aj keď i tento našiel tam útočisko.

POČIATKY MAĐARIZÁCIE

Historické obdobie, ktoré malo rozhodujúci význam pre utváranie sa pomeru medzi nami a Maďarmi (presnejšie povedané: maďarským politickým národom) začína až maďarizáciou, teda po smrti Jozefa II., a kryštalizuje sa v celej šírke i hĺbke svojej problematiky vo vývoji a priebehu udalostí pred, a počas rokov 1848–49. Čo prišlo potom, boli už len variácie opakujúce sa na vyššej vývojovej etape.

Úspechy, už i počiatočného rozmachu maďarstva a maďarizácie, najmä v prvej polovici XIX. storočia si iste zaslúžia našej pozornosti a pokusu o vysvetlenie. Pre oficiálnych predstaviteľov maďarských už či vo vede alebo v politike takýto problém jednoducho neexistuje, pre nich je percentuálny vzrast maďarstva v prvej polovici XIX. storočia len u v e d o m o v a c í m procesom t.j. z nevedomých Maďarov sa stali uvedomelí.

A dobrý znateľ národostného vývoja v Uhorsku, Oskár Jász (pozdější minister pre národnostné otázky v Károlyiho vláde v r. 1918), ktorý si iste neukladal žiadnu rezervu pri kritickom odsudzovaní národnostnej politiky

v Uhorsku, vysvetľuje tento fakt v diele „A nemzetek államok kialakulása, és a nemzetiségi politika“ (Vznik národných štátov a národnostná politika, Bšt, 1912) takto:

„Po pomerne pokojnom roku 1778 začal, v dôsledku oslobodenia od Turkov, mocný rozvoj maďarstva, ktorý zaistil Maďarom hospodársku a kultúrnu hegemoniu. V r. 1787 tvoril maďarský element len 29 % obyvateľstva, v r. 1850 už 44.2 procenta.“

Že ako bola zaistená táto hospodárska a kultúrna hegemonia, o tom už ani Jászi, bohužiaľ, nehovorí. Ba jeho konštatovanie, že vzrast maďarstva zaistil Maďarom v Uhorsku kultúrnu a hospodársku hegemoniu, bolo a je so strany maďarskej tradované tak, že počiatočná kultúrna hegemonia to bola, ktorá pôsobila priaznivou silou na príslušníkov nemaďarských národov a ich dobrovoľnou asimiláciou napomáhala vzrastu maďarstva. Touto teóriou, napríklad, vypomohol si aj spisovateľ Illés Béla v pozoruhodnom literárne-biografickom diele „Petőfi“, keď mal vysvetliť ako sa stal zo syna Štefana Petroviča, rodom Slováka, a Márie r. Hruzovej, Slovenky z Liešneho v Turčianskej stolici, ktorá sa do smrti nenaučila dobre po maďarsky — najslávnejší maďarský básnik Petőfi Sándor.

Vzrast maďarstva, ako sa javí v číslach uvádzaných vyššie Jászim, iste sa nedá vysvetliť prirodzeným populačným prírastkom — lebo veď ani na strane maďarskej sa nepopiera, že populačný prírastok u slovanských národov, je v porovnaní s prírastkom u Maďarov, nesrovnateľne vyšší. Pravda, dá sa predpokladať, že už štatistika z r. 1850 nesie pečať tých metód, ktoré som ilustroval groteskou o profesorovi skalického gymnázia. Ale pri všetkých týchto výhradách zostáva faktom, že počet Maďarov medzi rokom 1787 a 1850 vzrastol maďarizačným procesom.

A teória, že tento maďarizačný proces bol prejavom dobrovoľnej asimilácie v dôsledku maďarskej kultúrnej hegemonie, radí sa dôstojne k tým historickým bájkam,

s akými sme mali tú česť už v predošlých kapitolách. Opak je pravdou. Totižto nie v tom smysle, žeby Slováci boli mali kultúrnu hegemoniu nad Maďarmi v časoch pojoze-finských, ale v tom smysle, že ich národná kultúra vďaka biblickej češtine bola vtedy a spoň na takom stupni (v niečom i bohatšia) ako u Maďarov, a len brutálnym útlakom namiereným proti národne-kultúrnemu životu Slovákov, bol zdržovaný a kynožený ďalší jej rozkvet. Tak došlo ku „kultúrnej“ hegemonii maďarstva nad Slovákmí.

Aby sme pochopili, ako sa to stalo, musíme si všimnúť obsahovosti a zamerania pojoze-finského maďarského národného prebudenia. Úvodom je však treba podčiarknuť, že už Mária Terézia urobila prielom do užívania latinského jazyka, zavádzaním nemčiny do škôl, a pod. Avšak tieto jej kroky nevyvolaly u Maďarov odpor, aj keď iste napomáhaly národnému uvedomovaciemu procesu, ktorý sa jak u Maďarov, tak aj u ostatných národov monarchie začal rozvíjať pod vlivom ohlasov francúzskej revolúcie.

Až systematická germanizácia Jozefa II., ako integrálna súčasť jeho osvietenských a liberalistických reforiem, ktoré v základoch búraly štátoprávne postavenie Uhorska, a tým aj privilégia uhorskej šľachty — vyvolala ostrú reakciu u „natio hungarica“.

Pulszky Ferenc v diele „Martinovics és társai“ (M. a jeho druhovia, Bšt, 1907) píše o tom:

„... Jozefove nariadenia zobudily uhorské zemianstvo z dlhého spánku. ... Zavedenie rakúskeho občianskeho zákona a ustanovenie nemeckého jazyka za reč administrácie prebudilo síce národnostný cit v našej vlasti, ale tento — vyznajme si pravdu — pri svojom prvom prejave bol vo väčšine reakcionársky a pridŕžal sa takzvanej pradedovskej slobody, pod čím rozumeli výlučne zemianske privilégia.“

O tom, že akým duchom bolo vtedy naplnené ovzdušie,

v ktorom sa rodila maďarská národná myšlienka, píše Pulszky v spomínanom diele:

„... (po smrti Jozefa II.) radosť opanovala krajinu a započaly sa orgie, v ktorých národnostný cit s najzafatejším konzervativizmom spolu krepčily ako besné. So stoličných domov kati strhávali domovné čísla všade, a sčítacie i katastrálne spisy a mapy slávnostne spálili, tu pod šibeniciami, inde zas na námestí, pri čom páni a panie v maďarských šatoch tančili okolo ohňa. Nezemianskych úradníkov zahnali, meričov pozemkov zlapali a zaradili do vojska...“

Preto aj keď tu bol odpor proti germanizácii a to u všetkých národov Uhorska, u politického národa, u „*natio hungarica*“, tento odpor vo skutočnosti korení v jeho triednej a sociálnej reakčnej mentalite a nie v národnom uvedomení. A hoci v maďarskom národe sa začaly rozvíjať tie samé obrodné sily ako u ostatných národov strednej Európy, sily humanistické a demokratické, boli tieto prehlušené tým, že si národnú myšlienku hneď od prvoti vyvlastnila privilegovaná trieda a dala jej svoj reakčný, voči iným národom Uhorska intolerantný a imperialistický obsah. Veď ako inak bys me si mohli vysvetliť fakt, že i básnik *Kazinczy Ferenc* už v r. 1791 napísal tieto slová:

„Ak maďarská reč bude zavedená (ako úradný jazyk, namiesto latiny — p.a.), z národa nášho stane sa osobitný národ (teda K. ešte vtedy Maďarov nepovažoval za osobitný národ — p.a.), medzi Maďarov a Nemaďarov postaví sa navždy stena, a cudzí, alebo stane sa medzi nami Maďarom — alebo umre hladom.“

A *Kazinczy*mu ani nenapadne myšlienka, že vedľa práva Maďarov na maďarčinu, majú aj ostatné národy Uhorska (ktoré tvoria 71 % obyvateľstva!!) právo na zavedenie svojej reči!

Pravda, po smrti Jozefa II. je aj na stavovskom sneme

diskutovaný námet, aby ako reč „diplomatická“ (úradná) bola zavedená reč slovanská, keďže Slovania tvoria v Uhorsku väčšinu. V tomto smere je príznačné, že sa za to prihovára aj *Matej Ráth*, vydávateľ prvých maďarských novín („*Magyar Hírmondó*“, založené r. 1780). Avšak za tej situácie, keď sa názov „*Hungarus*“ už dávno stotožňoval nielen s „Uhrom“, ale i s „Maďarom“, „*natio hungarica*“ organicky prerastala v „politický národ maďarský“.

A netrvalo to dlho, čo cieľavedomá maďarizácia začala postupovať milovými krokmi. Stará zemianska zásada „*cuius regio — eius religio*“ bola praktikovaná tak, že zemani začali nanucovať svojim poddaným maďarčinu.

V roku 1827, v obci *Lajoš Komárno*, sme už svedkovia udalostí, aké sa potom v r. 1907 odohraly — ešte v krvavejšej forme — v Černoveji. V *Lajoš-Komárne* si zvolili kňaza, ktorý však úradmi nebol pustený do fary, lebo bol Slovak a mal kázať slovensky. Na jeho miesto bol v noci došikovaný kňaz maďarský, ktorého nikto neznal a nikto mu nerozumel. Cirkevníci ho nechceli uznať a poslali deputáciu do Pešti, aby sa domohla nápravy. Na zpiatočnej ceste boli títo cirkevníci vo *Vespríme*, stoličnom meste, schytní, uvrhnutí do väzenia a verejne palicovaní keď nechceli upustiť od toho, aby im kňaz kázal v materskom jazyku. Jeden z nich následkom bitia zomrel. Slovenskí obyvatelia obce sa potom postupne rozutekali. — A *kaločský arcibiskup Patacsics* (pôvodom Srb) dal vyťať 12 palíc — pred svojim kaštieľom — každému svojmu poddanému, ktorý sa opovážil hovoriť po slovensky.

Skutočnosť, že v čele maďarizácie stoja vrchnosti, svetské i cirkevné, že hlavnou oporou maďarizácie je zemianstvo, z ktorého sa regrutujú tiež všetky vrchnosti, je, myslím, dostatočným potvrdením toho, že vládnuca vrstva vidí v maďarizácii nie nástroj nejakého ideovo-kultúrneho posolania, ale možnosť zachrany svojich privilégií, ktoré vidí — a právom — ohrozené hnutiami nemaďarských národov.

Potvrďuje to aj celý ďalší vývoj t. zv. „magyar állam eszme“ (maďarskej štátnej idey), a v podpornej miere tiež fakt, že slovenské zemianstvo, ktoré na začiatku XVIII st. o maďarčine ani len poňatia nemalo, v priebehu XIX st., až na malé výnimky, sa celé zmaďarizovalo. Dalo prednosť ideológii, ktorá mu zaručovala privilégia.

Preto je, myslím, jasné, že úspechy maďarizácie na počiatku XIX. storočia nedajú sa vysvetliť kultúrnou hegemoniou maďarskou, ale faktom, že sa jej ujala vládnuca trieda, ktorá sústreďovala vo svojich rukách takmer všetku politickú i hospodársku moc.

Nemožno povedať, že by sa neboly vyskytly v maďarskom prostredí varovné hlasy proti násilníckym a nebezpečným cestám, na ktoré zavliekla maďarské národné prebudenie vládnuca trieda, ktorá si ho vyvlastnila pre svoje potreby. Formuloval ich veľmi jasne už v čase vynášania prvých maďarizačných zákonov po roku 1790, opat Jozef Martinovič (síce slovenského pôvodu, ale pôsobiaci medzi Maďarmi), ktorý poukazoval na to, že proti Habsburgom ujarmujúcim národy „môže maďarský štát dosiahnuť a zabezpečiť si neodvislosť v karpatskej kotline, obývanej toľkými národmi, len tak, keď maďarstvo včas pozná svoje historické polozenie a keď úprimne pokrokový a vlastenecký živel oslobodením nevoľníkov a zrovnoprávnením národov bude môcť postaviť voči protifudovému spojenectvu Habsburgov a maďarských feudálnych magnátov, takú silu, ktorá by toto spojenectvo rozbila. . . . Spoločné záujmy národov, bývajúcich pod Karpatmi a v dunajskej kotline, hospodársky a politicky na seba odkázaných, vyžadujú, aby sa tie národy slúčili v jeden spojenecký štát.“ A Martinovič aj povedal, že tým štátom má byť federovaná („spojenecká“) republika.

Jozef Martinovič, spolu s Jozefom Hajnóciom (synom slovenského evanjelického farára) vodcom „jakobínskeho sprisahania“, Lackovičom (tiež slovenského pôvodu) a ďalšími — zomrel roku 1795 na popravišti, rukou habsburského kata. Jeho myšlienky boli popravené

tými, ku ktorým sa obracal a od ktorých čakal ich uskutočnenie — maďarským zemianstvom.

A keď v rokoch 1830–40 maďarský šovinizmus nekladie už žiadne rezervy, dostáva sa maďarskému politickému národu výstrahy od samého politického a duchovného vodcu maďarstva, grófa Štefana Széchényiho, ktorý jasnovidne predpovedal, že násilná maďarizácia povedie k odporu nemaďarských národov, na ktorý majú morálne právo. Svoju slávnu a toľkokrát citovanú reč, povedanú na zasadnutí maďarskej akadémie — ktorú sám založil v r. 1842, venoval takmer výhradne výstrahám proti šovinizmu, výstrahám do maďarských radov.

Keď hovoril o zákonoch zavádzajúcich maďarskú reč, povedal doslova toto:

„Hovorí sa, že niet v nich výstredností. Ale . . . či ostali pri tom, čo zákon ustanovuje, totiž aby miesto latinskej reči nastúpila maďarská? . . . Či k vôli maďarskej častejšie neodstránila sa každá iná reč ani nejaká nákaza?“ („A magyar academia körül“ — Okolo maďarskej akadémie, Pšt., 1842, str. 31.)

Takto odhalil Széchényi už v r. 1842 jednu z najobľúbenejších metód falošnej maďarskej vládnej propagandy: vyvracať reálne a neodškriepiteľné fakty poukazom na zákony — ktoré však v praxi nikdy neboly dodržiavané. Tak bol predkladaný cudzincom koncom XIX. a začiatkom XX. storočia text zákonného článku XLIV z r. 1868 (národnostný zákon), ako dôkaz, že „národnosti“ (Maďari neznali „národy“ — tým bol len národ maďarský, ostatné národy v Uhorsku byly len „národnosti“) majú zaručené práva, hoci cit. zákonný článok nikdy nevstúpil v platnosť.

A bolo to v tejto línii, keď gróf Tisza István v reči povedanej 17. októbra 1918 v pešťskom parlamente volal, že je treba presvedčiť Wilsona, že všetky jeho body o právach národov a ich sebaurčení sú už v Uhorsku uskutočnené (!).

A z nevyčerpatelnej zásoby dokladov možno, napríklad,

uviesť ešte citát z úvodníku „Pester Lloyd“ („Plánujú nový Trianon“) zo dňa 10. januára 1943:

„Vlastné zlepšenia Beveridgeovho plánu už dávno boli uskutočnené v Uhorsku. A čo sa týka národnostných menšín je dobre známe, že grupy inojazyčných menšín vždy mohli rozvíjať slobodne svoju kultúru, a ich práva sú dnes zákonne zabezpečené“ (!).

„Pester Lloyd“ napísal tieto okaté nepravdy v kampani vládnej tlače maďarskej, ktorú zahájil predseda Revizionistickej ligy, Herczeg Ferenc, úvodníkom v „Pesti Hirlap-u“ (1. I. 1943). Bola to polemika s rečou prezidenta Beneša, povedanou v Londýne a vo všetkých odpovediach bolo dokazované, že „európsky feudalizmus nikdy nekvitol na pôde Uhorska“ (Pester Lloyd, cit. čl.) a že národnosti mali vždy slobodu v Uhorsku. Okrem Göbbelsovej propagandy — ťažko by sme našli iného príkladu týchto metód. Lenže v Uhorsku, ako sme videli, praktikovali sa už v XIX storočí.

ČO PREDCHÁDZALO SLOVENSKÉMU POVSTANIU?

V priebehu celého slovensko-maďarského spolunažívania, je len jedno obdobie, v ktorom — podľa mienky maďarských demokratov — nesú Slováci aspoň spoluvinu na víťazstve reakčných síl, a tým aj na svojom neradostnom osude. Aj v pokrokovej svetovej politickej literatúre vládla, a čiastočne ešte vládne predstava veľkého demokratického revolucionára Kossutha, porazeného len zásahom cárskych vojsk a kontrarevolučným povstaním nemaďarských národov Uhorska — teda aj Slovákov.

Priznávam sa, že toto hodnotenie zdalo sa mi byť zo zorného uhla pokroku medzinárodnej demokracie — do značného stupňa oprávnené. Ale po preštudovaní his-

torického materiálu za uverejnenie ktorého vďačíme prof. bratislavskej univerzity D. Rapantovi („Dejiny slovenského povstania r. 1848-49.“ Diel I., 1937), ochotne som svoj názor korigoval. O Rapantovo vedecky presné a dokumentárne neobyčajne bohato doložené dielo opieram — aspoň v podstate — túto časť našej úvahy.

Chcel by som však ešte predtým zdôrazniť, že nepovažujem za správne ani to hodnotenie, ktoré upiera maďarskej revolúcii, na ktorú bola vedená Kossuthom, pokrokový charakter vôbec. (Ak sa nemýlim, také stanovisko zaujal i maďarský socialistický sociológ Szabó Ervin, autor diela „Társadalmi és pártarcok a 48-49. magyar forradalomban“ — Spoločenské a stranícke boje v maďarskej revolúcii r. 1848-49.“)

S druhej strany je však celkom smiešny pokus, ktorý sa objavil v poprevratovom maďarskom dejepisectve, a ktorý v duchu potrieb horthyovského Maďarska, opisuje slovenskú aktivitu v revolučných rokoch 1848-49 ako slovanské, protihabsburské a protirakúske sprisahanie komunistického (!) náteru. Myslím tým najmä L. Steierom r. 1924 vydané pamäti kossuthovského vládneho komisára na Slovensku, Ludevita Beniczského („Beniczky Lajos . . . visszaemlékezései és jelentései az 1848-49 — ki szabadságharcról és a tót mozgalomról“ — Spomienky a hlásenia L. B. o boji za slobodu v r. 1848-49 a o slovenskom pohybe.) a Steierovú vlastnú prácu („A tót nemzetiségi kérdés 1848-49ben“ — Slovenská národnostná otázka v r. 1848-49. Bšt, 1937), v ktorých sa dokazuje, že len po nezdare pražských svätodušných búrok, a len na oko, bolo slovenské hnutie cisársky lojálne, vo skutočnosti však sledovalo i naďalej panslavistické a sociálne podvrtné ciele.

Keď si odmyslíme tieto krajné názory, zostáva faktom, že na postoji Slovákov voči maďarskému hnutiu v r. 1848 nesú výhradnú vinu vtedajší zodpovední maďarskí politici sami a tvrdenie, že toto vystúpenie malo reakčný ráz, je nesprávne — a v rozpore s historickými faktami.

Postup v r. 1849, najmä účasť Slovákov na treťom povstaní, za vedenia Lewartowského, nie je už skutočnosť tak jednoznačná — ale jej rozbor by presahoval rámec tejto úvahy.

Keďže sa, so strany maďarských demokratov, vytýkalo Slovákom, že nehľadali možnosť spojenectva s úprimne demokratickými živlami Kossuthovej revolúcie, musíme si povedať niekoľko slov o postoji všetkých politických smerov v maďarskej politike k otázke nemaďarských národov.

V rozhodných rokoch predrevolučných a podľa postupu v r. 1848, mohli by sme v politike na strane maďarskej rozoznávať tri prúdy. Konzervatívny, ale pri tom progresívne-reformistický, symbolizovaný menami Széchenyiho, Eötvösa, a po nejaký čas i Wesselényiho, opierajúci sa o magnátov a rakúsko-uhorskú koncepciu; potom smer, ktorý právom môžeme nazvať Kossuthovým, natoľko je ovládaný a viazaný s jeho osobnosťou, a ktorý sa opiera o drobné zemianstvo, a v niektorých zásadných otázkach (napríklad pomer k Habsburgom) prechádza radikálnymi obratmi; konečne bola tam radikálna ľavica, avšak boly to skôr osobnosti (básnik Petőfi, sympatická postava maďarskej revolúcie Táncsics) než cieľavedomá politická grupa.

A, aj keď najdeme v politickom, najmä sociálnom programe týchto grúp podstatnejšie, či menej podstatné rozdiely, ich postoj voči nemaďarským národom Uhorska je v zásade t.j. čo do konečného cieľa, ktorým má byť asimilácia týchto národov Maďarmi — shodný (s výnimkou politicky bezmocného Táncsicsa). Rôzni sa — často diametrálne — len čo do metód, ktorými má byť spomenutý cieľ dosiahnutý.

V predstavách maďarskej pokrokovej publicistiky, ale zväčša aj našej žije Széchenyi, ako veľkodušný odporca maďarizácie. To je správne, pokiaľ máme na mysli maďarizáciu, aká už v časoch Széchenyiho bola praktizovaná. Proti tejto šiel Széchenyi z hlbokého

mravného i politického presvedčenia a správne predvídaj jej neslávne konce.

Széchenyi však bol za maďarizovanie pomocou kultúrnej a hospodárskej hegemonie maďarstva, ako to dosvedčuje aj tento, tak často uvádzaný citát:

„Uzákonením nášho jazyka dostalo sa maďarstvu dosť výhodného postavenia, chráňme si ho, avšak nevnučujme ho násilím do rodinného kruhu, aby sme zase odporom neboli násilím odbytí. Očakávajme niečo tiež od času a prenesme trecie plochy s inými národmi na také pole, kde sme my silnejší a ony slabé, t.j. na pole ústavy; inými slovami: musíme ich pojať do našej ústavy, aby ony zase pojaly nás t.j. naše maďarstvo do seba“ (podčiarkoval som ja — p.a.).

Jozef Eötvös, básnik a filozof, v podstate súhlasí so Széchenyima očakáva maďarizovanie hlavne od školskej výchovy. Píše úvahy o národnostných problémoch („A nemzetiségi kérdés“ — Národnostná otázka) v celku podľa Széchenyiho línií, ale ako pozdejší minister školstva, perzekvuje slovenských profesorov na stredných školách pre „panslavizmus“.

Mikuláš Wesselényi, ktorý od Széchenyiho prechádza ku Kossuthovi, vyslovuje (v diele „Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében“ — Ohlas o maďarskej a slovanskej národnosti, 1842) poľutovanie nad tým, že nemaďarskí obyvatelia neboli najprv pomaďarčení a až potom pojatí do občianskeho sväzku. Je síce proti „beťárskej“ maďarizácii, ale za veľmi dôkladnú maďarizáciu školou a cirkvou. V liste ktorý píše dňa 20. II. 1848 Kossuthovi v súvisi s plánom kolonizovania neobývaných krajov Dolniakov, prihovára sa za to, aby tieto boly kolonizované Nemcami a nie Slovákmí — množiacimi sa ako plošnice („a poloskához hasonló szaporaságú tót“). Keby vraj predsa zvíťazil plán kolonizovania Slovákmí, tak je treba sa postarať o ich maďarizovanie pomocou škôl a kňazov.

Len tak mimochodom, a na doplnenie citujeme k tomu z diela maďarského historika *Marczali Henrika* „Magyarország története“ (— Dejiny Uhorska):

„... pochybné bolo ešte i o veľkej Dolnej zemi, či zostane maďarskou . . . dolnozemské osídlenie Slovákov stalo sa pre maďarskú národnosť jednou z najšťastnejších vecí. Pri Slovákoch nemohli sa šírť Nemci a Srbi . . . a, ako dnes vidíme, pripravilo sa šírenie maďarstva . . . Najväčšia časť Dolnej zeme stala sa maďarskou a definitívne založili sa v tejto vlasti základy supremacie maďarstva.“

Maďarské školy a kňazi — nehovoriac o iných maďarizačných prostriedkoch — vykonali teda svoje dielo.

Mohli by sme azda citovať ešte niekoľko, predchodzim podobných, „umiernených“ hlasov (napríklad *A. Desseffy*, básnik *M. Vörösmarty*), ktoré však dokazujú skôr to, že akého vysokého stupňa dosiahla násilná maďarizácia už v rokoch predrevolučných. Preto nám prichodí súhlasiť s názorom slovenského historika *Rapanta*, ktorý v už citovanom diele, takto shrnuje kritiku programu „umierneného“ krídla maďarských politikov:

„Naše námietky netýkajú sa . . . ani tak pozitívnej, ako skôr negatívnej časti tohto programu, tej okolnosti totiž, že ani najmiernejšie z nich ani len zďaleka nepripúšťajú právo . . . nemaďarských národov na voľné pestovanie ich reči vlastnej, ba niektoré z nich ho práve pokladajú za potrebné zakázať, pokiaľ by presahovalo potreby súkromného a náboženského života.“

O *Kossuthovom* postoji k nemaďarským národom, a najmä k Slovákom, netreba šírť reč. V časoch keď jeho strýko *Juraj Kossuth* si dopisoval s *Kollárom* a *Štúrom* a podpisoval *Štúrovi* petíciu k cisárovi o povolenie vydávania slovenských novín, *Ludevít Kossuth*, ktorý sa učil čítať zo slovenského šfabikára, písal vo svojich novinách „*Pesti Hírlap-u*“ (r. 1842) o národe z ktorého pochádzal, takto:

„Čo je to za hlúposť, chcieť obnoviť slovenský národ, taký národ nebol, nebude, a nesmie byť. Národnosť je najkrajší dar nebies ale je hlúposť myslieť, že je to dar i pre taký ľud, ako je slovenský, na najnižšom stupni stojací, bez historickej minulosti.“

Chcel by som však v záujme spravodlivého hodnotenia *Kossuthovej* osobnosti zdôrazniť, že sa zaoberám v rámci našej úvahy, len s *Kossuthom* do r. 1849, teda s tým, ktorý bol vo vnútornej politike najnesmieriteľnejším odporcom práv nemaďarských národov a v politike zahraničnej autorom koncepcie maďarsko-nemeckej protislovanskej aliancie. Je tu však ešte aj druhý *Kossuth* — *Kossuth emigrant*, ktorý poučený vlastnými chybami volá: „Jednota, svornosť, bratstvo medzi Maďarmi, Slovanmi a Rumunmi! To je moje najvrelejšie želanie, moja najúprimnejšia rada!“ — ba zvlášť zdôrazňuje „Čechy majú práve toľko, ba ešte viac práva na samostatnosť, než Uhorsko, lebo Čechy boli kvitnúcim, niekoľkostoročným štátom už vtedy, keď sme my (rozumej: Maďari — p.a.) ešte ani v Európe neboli.“

V tradícii maďarského demokratického hnutia žije tento druhý *Kossuth*, a nemožno mu uprieť charakter sily pokrokovej. S druhej strany však, pre nás mal rozhodný význam len *Kossuth prvý*, najmä *Kossuth z r. 1848*. A už preto je nám sympatickejšie keď čítame, že delegácia spisovateľskej grupy „*Uj március*“ (Nový marec — grupa ľavo orientovaná) položila minulého 15-ho marca veniec, nie k nohám *Kossuthových* sôch — ale na hrob *Táncsicsov*.

S citátni ilustrujúcimi postoj maďarských politikov v týchto predrevolučných časoch mohli by sme pokračovať do nekonečna. Tak napríklad spolupracovník *Kossuthov*, pozdejší minister v jeho vláde, a navrhovateľ zákona o zaručení práv národnostiam (pravda: navrhovateľ 14 dní pred složením zbraní maďarskou armádou pri *Világoši*) *Sze méré Bertalan* už v r. 1841 píše takto:

„Buď prekliaty ten, kto sa nazýva Maďarom iným

jazykom, kto utraca maďarské peniaze, kto nosí maďarské meno, kto používa maďarské právo, ale nevie maďarsky, a ešte viac, kto sa hanbí hovoriť maďarsky.“

To jedenie „maďarského chleba“ bolo oťkané po celé storočie o hlavy slovenského robotníka a roľníka plačúceho sa pre zisky maďarských pánov, a to užívanie „maďarských práv“ a „slobôd“ slovenským žiakom na maďarských školách, z ktorých by boli (akože aj boli) vyhodení, keby boli prehovorili medzi sebou vo svojej materčine.

Iný význačný činiteľ v týchto rokoch, František Pulszky, hovorí na adresu Slovanov, aby sa radšej vysťahovali za Šafárikom a Palackým lebo vraj pre slovanské talenty v Uhorsku niet miesta (Pulszky sám bol poľského pôvodu, narodil sa v Prešove, a maďarsky sa naučil len pozdejšie).

Už spomínaný M. Wesselényi a K. Zay (generálny dozorca ev. cirkvi, perzekvoval najmä Štúra a pokúšal sa — márne — uskutočniť úniu slovenských evanjelikov s maďarskými kalvinmi) sa pokúšajú svoje maďarizačné ciele zabaliť do historicko-filozofických úvah, liberalisticko-demokratického zafarbenia. Maďarizácia má byť vraj záchranou pred ruským nebezpečením a cárskou reakciou. Ak sa vraj slovanské národy Uhorska nepomaďarčia, budú pohltené Rusmi. Zay k tomu ešte dodával, že to by bol koniec aj slovenského protestantizmu.

A v týchto rokoch sa už rodí koncepcia maďarského spojenectva s nemeckou ríšou (nie Rakúskom), namiereného proti Slovanom, ktorá sa kryštalizuje potom v inštrukciách Kossuthových a Szemerových maďarským plnomocníkom (Ladislav Szalay a Dionýz Pázmány ml.) na sneme vo Frankfurte. Žiada sa v nich Nemecko výslovne, aby nedalo svoj súhlas k premene slovanských provincií monarchie v slovanské štáty, a ponúka maďarská garancia celistvosti nemeckého Sväzu proti českému a vôbec slovanskému separatizmu.

Ako vieme, Kossuth-emigrant, túto líniu opustil — ale maďarská oficiálna politika pri nej vytrvala cez maďarsko-habsburské vyrovnanie (pomoc Bismarcka), svetovú vojnu až dodnes.

Vtedajšia svetová mienka, pravda, nemala ani poňatia o takomto vnútornom obsahu krásnych hesiel Kossuthovej revolúcie. Nevedela, že maďarská sloboda — to bola nesloboda a zničenie nemaďarských národov, to boli šibenice pre tých, ktorí sa ozvali za práva (veľmi skromne formulované) svojho národa. Ba, ani si neuvedomovala, že cez zrušenie (formálne) feudalizmu, aká reakčná, nedemokratická vrstva zostávala vrstvou vládnuťou.

Môžeme preto — uzavierajúc túto kapitolu — povedať s dobrým svedomím, že vodcovia slovenského hnutia v r. 1848 nemali výhľad získať na strane maďarskej ani jedného potencionálneho spojenca a že ich spolupráca s maďarskými politikmi bola možná len na základe odrieknutia sa slovenskosti.

BOLO SLOVENSKÉ POVSTANIE REAKČNÉ?

Jestliže v otázke hájenia národných práv bol postoj Slovákov v r. 1848 celkom jednoznačný, a ako vidno z líčenia v predošlej kapitole viac než odôvodnený, ich pozdejšia viera v cisára a „spojenectvo“ s ním, teda pridanie sa k vtedajším reakčným silám, predstavuje už problém složitejší. Pre psychologické pochopenie vtedajšieho postupu vodcov slovenského hnutia treba uviesť, že všetci boli príslušníkmi dedinskej inteligencie, pochádzali z ľudu a žili s ním. A v ľude, už od časov kráľa Mateja a potom tiež Jozefa II. žila viera, že kráľ je ich ochrancom voči ich pánom, od ktorých nikdy nič dobrého nezažili, ktorí žili, ešte aj v r. 1848, z ich práce a mozolov — z poddanskej práce.

U štúrovcov pri tom hraly úlohu aj skúsenosti z po-

sledných predrevolučných rokov. Prední predstavitelia maďarského hnutia stáli tiež v predných radoch národnostného útlaku, Slovákom nielenže nepovoľovali zakladať čiste kultúrne a výchovné spolky, ale aj jestvujúce ústavy zatvárali. Štúrove „Slovenské Národné Noviny“ mohli byť vydávané tiež len so súhlasom, ktorý bol dosiahnutý nie v Pešti — ale pri viedenskom dvore v r. 1845, a musely prestať vychádzať keď sa potom zrodila „maďarská sloboda“.

Avšak napriek tomu, až do jarných udalostí r. 1848 nechýbajú na strane slovenskej protidynastické hlasy. Tak, napríklad, Janko Francisci, presvedčený obhájca maďarsko-slovenskej spolupráce v boji za slobodu (ironiou osudu odsúdený v r. 1848 maďarským štatutárnym súdom v Plešivci na smrť; nebol popravený, lebo súdu došli zprávy o porážke maďarských vojsk), ako predseda Veľkej Jednoty mládeže v Prešove píše v „pastierskom liste“ zo dňa 11. III. 1847 o z mŕtvych vstaní keď „bude skončenie sveta starieho, a na rozvalinách jeho vykvitne svet nový, vtedy večná spravodlivosť vyhladí kráľu a pánu a ich mestá zaujme spravodlivosť a láska“. Francisci bol tiež autorom brošúrky — rozširovanej v poľskom preklade i v Haliči — v ktorej formou rozprávky o krajine „Blahoslav“ popisuje pomery, ktoré sú opakom feudálnych pomerov uhorských. Tendencia brošúrky je protihabsburská, ktorým, — a nie Maďarom — pripisuje útlak.

Ale ani u najzodpovednejších predstaviteľov slovenskej politiky tých čias nenašli by sme prejavy voči dynastií tak devótné aké odzneli, napríklad z Kossuthových úst dňa 3. Marca 1848 na prešporskom sneme, keď, pri odôvodnení návrhu adresy panovníkovi, si želal „aby sa sláva dynastie skvela večne“ a dušoval sa „prítulnosťou k dynastií“.

A listovanie protokolmi prešporského stavovského snemu z r. 1847-48, ukazuje nám tiež skutočný obsah vtedajšieho sociálneho a demokratického revolucionizmu Kossuthovho.

Pozdejší všemocný minister maďarskej revolučnej vlády, ktorý neváhal odpovedať na sociálne pohyby maďarského

sedliactva šibenicami, hovoril na prešporskom sneme takto:

„Maďarské zemianstvo neučilo sa nikdy nosiť jarmo. Kto by bol tak pošetilý žeby si žiadal zrušiť dnešné postavenie zemianstva? My iste nie. . . . Nie, my chceme, aby si zemianstvo zachovalo svoju politickú váhu, na ktorú je povolané svojou historiou, svojim majetkom, ústavnou rutínou. . . . Ja si želim, aby zemianstvo bolo medzi ostatnými občanmi prvorodencom vlasti našej, silným uholným kameňom.“

A to „prvorodenecké“ právo zemianstva snem aj rešpektuje, nielen pri právach politických, ale najmä aj pri privilégiách materiálnych (vyňatie z daňovej povinnosti, do ktorého bol urobený len čiastočný prielom).

Aby sme boli objektívni ku Kossuthovi, treba poukázať na to, že tento jeho zemiansky program, hoc aj znie krajne reakčné, sociálne i politicky, mal v sebe aj určité pokrokové elementy v zaostrení proti spojenectvu uhorských magnátov s Habsburgami — ako sa to ukázalo v priebehu ďalšieho vývoja.

Slovenskí politickí vodcovia naproti tomu, aj keď sa uchádzali o podporu slovenského zemianstva, neboli tak zatažení jeho ideológiou. Odchovanci Herderovej a Hegelovej idealistickej filozofie, rozvíjali politický program opierajúci sa o morálne a humanitné princípy — a nie reálne záujmy potenciálnej politickej triedy (zemianstva).

V kontroverzii, do ktorej sa dostáva Kossuth na sneme s vyslancom mesta Zvolena — Ľudovítom Štúrom — ktorý prednáša svoj buržoázne demokratický a ľudovo sociálny program, kričí Kossuth na Štúra:

„Pán poslanec slobodného kráľovského mesta Zvolena je fantasta. Trpeť — to je fátum ľudu!“

Štúr mu však odpovedal, že útlak ľudu nie je osud, ale ľudské dielo, ktoré možno meniť.

O zákonoch, ktoré boly týmto snemom prijaté, a to ani nie tak v dôsledku revolučnej dynamiky vtedajších pred-

stavitelov maďarskej politiky, ako pod tlakom revolučných udalostí medzinárodných — ťažko hovoriť, ako o zákonoch demokratických a zavádzajúcich demokratické slobody.

Volebné právo pre nezemanov bolo — pri zachovaní zemianskych privilégií — viazané k vysokému majetkovému cenzu. Zákon o tlačovej „slobode“ bol taký, že peštiansky ľud ho demonštratívne spálil. A známy nám už T á n c s i c s ostro kritizoval neúplnosť urbaniálnych zákonov, teda systém zrušenia poddanských tiarch, bol však zahriaknutý Kossuthom.

Postavenie nemaďarských národov sa zákonami prešporského snemu ešte zhoršilo.

Nuž, po tom všetkom, nebol by div, keby sa bolo slovenské hnutie už vtedy rozišlo s predstaviteľmi peštkej politiky. Pravda, na aprílových predporadách (1848) slovanského kongresu v Prahe, prišla na pretras aj otázka možnosti ozbrojeného povstania Slovákov, ale boli to práve Slováci, ktorí prizvukovali potrebu pokúsiť sa o dohodu s Maďarmi, aj keď inak na porade o tom odznely hlasy zväčša pessimistické. Hodno azda pripomenúť, že pri vymedzovaní cieľov tohto povstania, Š a f á r i k, za súhlasu ostatných, navrhol prehlásenie, že v prípade premoženia Maďarov, bude im plne zaručená ich sloboda.

Ale táto porada bola už pod dojmom udalostí, ktoré sa stali na Slovensku koncom marca. Začiatkom roku 1848 a po skončení prešporského snemu Slováci boli ešte plní optimizmu a vo vtedajších prejavoch i tak význačných osobností slovenského hnutia, akými boli Kuzmány, Pauliny-Tóth, Francisci a iní, našli by sme dosť dokladov o úprimnej viere i v Kossutha. Ba i Štúr, Hodža a Hurban sú viac než zdržanliví pri prejavoch nedôvery. Dôsledne odmietavým a nedôverčivým zostáva len Ján Kollár.

Treba ešte uviesť, že vystúpenie Štúra na prešporskom sneme vo veci národných práv slovenských bolo viac než umiernené. Až po jeho skončení mala byť rozvinutá celoslovenská kampaň za uplatnenie práv slovenčiny

v školách, cirkvi a na stoličných shromaždeniach. Táto kampaň vedená síce cieľavedome, avšak pri tom umiernené a uhorsky lojálne, prechádza miestami v hnutie sociálne a ľudové, a práva národné sú spojované s požiadavkami sociálnymi.

Odpoveďou, so strany Kossuthovej, na toto umiernené a uhorsky lojálne hnutie je vyhlasovanie štatária, posielanie vojska na útraty obyvateľstva do slovenských obcí, väznenie a pozdejšie aj šibenice. Uvediem aspoň niektoré charakteristické epizódy, ktoré sa odohraly koncom marca 1848 a ktoré postačovali peštkej vláde k siahnutiu po tak drastických prostriedkoch.

Búrlivejší — ale vôbec nie krvavý, alebo násilnícky — ráz majú z nich len udalosti spojené s vystúpením básnika Janka Kráľa, ktorý v duchovnom svete dnešnej mladej slovenskej generácie, zaujíma to miesto, ako Petöfi u maďarskej. Janko Kráľ, ako koncipista u známeho slovenského národovca v Pešti, Alexandra Vrchovského, v duchu tohto svojho „principála“ verí, že je treba „začať u ľudu, a nie u magnátov“ (list Vrchovského Hroboňovi, z 20. V. 1839), horuje za spoluprácu s Maďarmi (v liste S. B. Hroboňovi zo dňa 7. II. 1845 píše: „Medzitým od Maďarov sa odtrhuvať je nesmysel, keď sme s nimi všetkým činom spojení; ale musíme s nimi byť, s nimi pracovať na zvelebení krajiny a skrz to si uznanie v krajne vydobýjať“), a účastní sa pohybov v Pešti okolo 15. marca 1848. Slovenská literárna história je nám ešte dlhá odpoveďou, či, a v akej miere bol Janko Kráľ aj v osobných stykoch s petöfiovskou ľavicou. Po 15. marci sa vracia k svojej rodine do Dolných Príbeliec a tam spolu so svojim druhom, príbelským učiteľom a notárom Jánom Rotaridesom chodí po dedinách, dáva poplašným zvoncom svolávať ľud a vysvetľuje mu, že slobody a práva, ktoré im boli vyhlásené, nie sú darom pánov, ako sa to so strany maďarskej hlása, že tieto slobody ľudu patria, že boli povolené zo strachu pred ním a že sú celkom nedostatočné, lebo nezrušujú všetky poddanské

tarchy ľudu. Okrem toho sa maďarskí páni stále bránia užívaníu slovenčiny, ktoré musí byť zaručené.

Janko Kráľ čítal pri tom ľudu svoje agitačné básne (z ktorých sa nam bohužiaľ zachovali len zlomky) a poučoval ľud, aké hospodárske požiadavky má klásť.

Asesor stoličný, Laszkáry, ohlásil túto — ako to on nazval — „komunistickú“ agitáciu jazdným poslom podžupanovi L. Maithényimu, ktorý vysielal známeho surovca, slúžneho Majzka s pandúrmí a vojenskou asistenciou oproti básnikovi Kráľovi a učiteľovi Rotaridesovi. Obaja boli lapení (30. III.), sviazaní, vedení po obciach, ktoré „poburovali“ a keď v Dolných Plachtinciach jeden zo svedkov vypovedal, že Kráľ hrozil pánom šibenícami, Majzik vydal rozkaz k jeho obeseníu na miestnu zvonícu. Kráľ už stál s oprátkou a Majzik upustil od popravy len na prosby obecného predstavenstva a ľudu. Kráľ bol potom, spolu s Rotaridesom väznený v Šahách a Pešti a pred novou popravou, ktorá mu hrozila, bol zachránený len v dôsledku Jelačičových hrozieb represáliami na maďarských väzňoch v chorvatských rukách.

Ironiou osudu boli to práve hlásatelia najdôslednejšieho, ľudového demokratizmu a presvedčení vyznávači potreby slovensko-maďarskej spolupráce, ktorých maďarské revolučné tribunály odsudzujú k smrti — básnici Janko Kráľ a Janko Francisci. A, aby paradoxon bolo úplnejšie, obaja boli zachránení pred smrťou zásahom síl takého zamerania, ktoré nebolo vtedy práve ich ideálom.

V ďaleko miernejšej forme boli prednesené slovenské národné požiadavky koncom marca na stoličnom shromaždení v Mikuláši, na ktoré prišiel aj nezvaný slovenský ľud. Predniesol ich hybiarsky notár Klein a vyvolaly u stoličných pánov zdesenie, hoci sa dožadovaly len práva na užívanie materčiny v stoličných shromaždeniach. Búrka, ktorá hrozila vypuknúť, bola zažehnaná vystúpením básnika S. B. Hroböna, mladíka messianistického vzhľadu a zápaľu. Po jeho reči došlo k všeobecnému sbrataniu stoličných pánov s ľudom.

Peštská vláda odpovedala na túto idylu vyslaním vojska a Kossuth vyhrážaním, že „a lázzasztó híbei jegyzöt be tudja záratni a kormány“ (poburujúceho hybiarskeho notára bude vedieť vláda zavrieť — Pesti Hírlap, 9. IV.).

Pre srastanie národného pohybu so sociálnym sú príznačné udalosti v Banske Štiavnici. V tých časoch v Štiavnici a okolí pracuje na 6-8000 baníkov a ich hnutie má zpočiatku ráz čiste sociálny. Len pozdejšie, vlivom pôsobenia slovenských akademikov, dochádza k spojovaniu hnutia sociálneho s národným, ba baníci sa vyhrážajú, že ak ich požiadavky nebudú splnené, tak ukážu čo zmožu Slovania.

Peštská vláda vysielala na pozdejšieho revolučného komisára Ludevíta Beniczského (ktorý si vymôže vyslanie vojska), Kossuthovho chránenca, človeka veľmi „pestrej“ minulosti. Beniczký v slovenskej, nemeckej a maďarskej (tú síce do smrti poriadne neovládal) reči uisťuje baníkov, že ich požiadavky budú splnené. Ale — vraj — pri nových slobodách sa nesmie zabúdať ani na povinnosti. História nám však v tomto prípade dochovala aj odpoveď banníckej delegácie Beniczkému. Vyznela v tom smysle, že ľudu sa pripomínajú len povinnosti — kdežto práva si ponechávajú páni pre seba.

Toto spojovanie národných požiadavok so sociálnymi je nanútené aj Hurbanovi ľudom na jeho historických shromaždeniach na Brezovej a na Myave. Už v proklamáciach prijatých na týchto shromaždeniach rysujú sa v podstate tie body, ktoré obsahujú historické mikulášske „Žiadosti“ zo dňa 10. mája 1848. Aj na pohyb v tomto kraji odpovedá maďarská vláda vyslaním vojska, uväznením študentov Bóríka a Šuleka (ktorý zomiera v komárňanských kazematoch), a zatykačom na Hurbana.

V týchto dňoch (12. apríla 1848) urobil si Széchenyi do svojho denníka tento záznam: „Slovania nás zničia. Nenávidia nás — a právom.“

Avšak na strane slovenskej neboly takéto úmysle a ani besnenie peštkej vlády ich neodradilo od posledného

pokusu dohodnúť sa s Maďarmi pri zaistovaní národných práv, ako to dokazujú „Žiadosti slovenského národu“ prijaté na historickej schôdzke v Liptovskom Svätom Mikuláši dňa 10. mája 1848.

„Žiadosti“ shrnújú v 14 bodoch vtedajšie slovenské požiadavky. Ich obsah reprodukujem už z citovaného diela prof. Rapanta:

Vedľa snemu celoríšskeho, kde zástupcovia každej národnosti uhorskej majú právo hovoriť svojou rečou (na tento snem môže byť preto vyslaná len osoba, znajúca reči všetkých národov, zastúpených v ňom), boly by ešte osobitné národné snemy jednotlivých národov uhorských, rozhraničených za týmto účelom podľa hraníc národnostných. Zástupcovia národov na sneme ríšskom sú povinní konať v smysle úpravy, danej im ich poverovateľmi, inak prepadajú nimi ustanovenému trestu. Do rokovania o verejných záležitostiach má byť všade pripustená reč materinská, zákon o maďarčine ako o reči úradnej má byť primerane zmenený. Slovenský národ žiada si školstvo vo svojej reči, a to od škôl ľudových až po univerzitu. Cieľom sblíženia národov maďarského a slovenského má sa na školách slovenských vyučovať maďarčine, na maďarských zasa slovenčine. Národné farby a zástavy (slovenské farby sú červená a biela) smú byť užívané bez prekážky; veliteľmi slovenských gárd národných majú byť Slováci, veliacou rečou slovenčina. Všeobecné volebné právo (aktívne od 20 rokov, pasívne od 21). Zvolení a vôbec do úradov pripustení smú byť len verní synovia národa, odrodilctvo má byť trestané nielen ako zrada na národe, ale aj ako zrada na celej vlasti. Žiada sa ďalej úplná sloboda tlače (bez tlačového zákona), sloboda shromažďovacia a spoločovacia, ako aj zabezpečenie osobnej bezpečnosti pri cestách po krajine. Lesy, kopanice, lúky a pastviny vzaté poddaným pánmi, majú byť zasa vrátené; urbárny zákon má sa vzťahovať aj na ostatné triedy poddanské, nielen na urbarialistov; práva regálne majú prejsť na obce.

Básnik Janko Kráľ a učiteľ Rotarides uväznení v Saliach pre hájenie práv slovenského ľudu, majú byť prepustení na slobodu. Všetky národy Uhorska nech sa zastanú vo Viedni národných práv Poliakov v Haliči, upiaticich ešte pod vládou byrokracie. Slovenský národ, tak končia „Žiadosti“, v splnení týchto požadaviek vidí záruku svojho šťastia v ich odmietnutí však odsudzovanie slovenského národa k bývalej slepote a poddanstvu maďarskému.

Týmto požiadavkom možno azda — z časovej perspektívy — „vytýkať“ radikálnu demokratičnosť a „ne-realističnosť“ — ale iste nie reakčnosť! Neznám prejavu naplneného tak vyspelým pokrokovým duchom na strane maďarskej.

Odpoveďou peštskej vlády na mikulášske shromaždenie bolo už obvyklé štatárium a honba na Štúra, Hodžu a Hurbana, ktorí všetci len hromadením sa šťastných náhod nepadli do maďarských rúk a dostali sa do Prahy, kde práve začína zasadať prvý slovanský kongres.

A bez odpovedi s maďarskej strany ostávajú aj ďaleko miernejšie a kompromisné návrhy na slovensko-maďarské vyrovnanie uverejnené — pod značkou „-n“ v „Pester Zeitung-u“ 14. mája 1848. (Ich autorom je pravdepodobne Viliam Pauliny-Tóth.)

Pôsobenie Štúra na slovanskom kongrese, jeho téza, že je treba zachovať slovanské národy a nie Rakúsko, jeho spoločné vystúpenie s ruským revolucionárom Bakuninom a vodcom českej radikálnej ľavice Fričom medzi vzbúrenými študentami v pražskom Klementíne — isteže nedávajú oporu pre podozrievanie štúrovcov z reakčnosti.

So strany českej bol to Karel Havlíček Borovský, ktorý bral najaktívnejšiu účasť pri rozhodnutí o nezbytnosti slovenského povstania a viedol potom kampaň na jeho podporu.

Priebeh prvého povstania vedeného Národnou radou slovenskou, ktorá sa utvorila 17. IX. 1848 vo Viedni, popravy Slovákov maďarskými štatárskymi súdmi, slo-

venská účasť na akciách cisárskych vojsk v r. 1849, nezdarené pokusy Bakunina o slovensko-maďarský smier, prechodné nadšenie Prahy za Kossutha a pálenie obrazov Jelačiča a ďalšie a ďalšie zjavy a problémy týchto revolučných rokov vyžadovaly by nielen popisu ale aj hodnotenia, ktoré by presahovalo rámec našej úvahy.

Záverom k tejto kapitole možno ešte so súhlasom uviesť citát z vyššie uvedenej knihy Oskára Jászihó:

„Pád maďarskej revolúcie zapríčinilo, medzi iným, nešťastné zaobchádzanie s národnostným problémom.“

HISTÓRIA SA OPAKUJE

V dvanástej hodine — 14 dní pred složením zbraní maďarskou armádou pri Világoši — dostal sa pred maďarský snem zasadajúci v Debrecíne návrh zákona, ktorým mali byť uspokojené nemaďarské národy Uhorska. Pravda, bolo už pozde. Príznačné je však, že ešte aj vtedy narážal na odpor, hoc aj bol hodne „umiernený“ v priznávaní práv. A s nášho hľadiska je nie menej príznačné, že vládu výslovne zmocňuje k splneniu oprávnených požiadaviek srbských a rumunských — avšak o slovenských mlčí. Nasvedčuje to tomu, že voči Slovákom sa neodhodlali ani len k takému, zrejme neúprimnému a taktickému kroku, ako voči Srbom a Rumunom.

Po revolučných rokoch, až do rakúsko-uhorského vyrovnania v r. 1867, ba ešte aj potom, až do povestnej „fúzie“ opozičnej strany Kolomana Tiszu so stranou vládnu — akoby sa bolo začalo na strane maďarskej brieždenie. Bol to však len — ani nie optický — ale taktický klam. Pravda, rodily sa krásne plány a to nielen u zmeneného Kossutha v emigrácii, ale i v dielach Eötvösa, rečiach Deáka a pod. Avšak to, čo prišlo potom, usvedčuje i týchto z neúprimnosti a taktizovania. Výnimku tvoril Lúdevit Mocsáry (publikoval v roku 1858 a 1860 dve pozoruhodné diela o národnostnom probléme) — ako

to dokazuje fakt, že bol maďarskou vládnu spoločnosťou bojkotovaný.

Predseda však možno hovoriť, najmä v rokoch pred vyrovnaním, o značnom uvoľnení maďarizačného tlaku. Je to obdobie memorandového hnutia (1861), založenia vedeckého a kultúrneho ústavu Matice slovenskej (na ktorú prispieva cisár darom — 1.000 zlatých), otvorenia troch slovenských gymnázií atď. To všetko sa uskutočnilo z dobrovoľných národných obetí — vláda nikdy ničím neprispela na slovenské kultúrne ciele. Ale už aj v tom, že Slováci mohli mať svoje kultúrne ústavy bol viditeľný nesmierny pokrok.

Naivná dôvera na strane slovenskej šla tak ďaleko, že slovenskí poslanci (zvolení boli traja v r. 1869) sa spájajú proti vláde Andrássyho — s vtedajšou maďarskou parlamentnou „ľavicou“, ktorú viedol Koloman Tisza. Ten Tisza ktorý vošiel do slovenských dejín ako symbol maďarskej politiky, ktorá usilovala o vyhladenie Slovákov.

Bolo to tiež obdobie jedného z najväčších švindlov maďarskej vládnej politiky — národnostného zákona (z. čl. XLIV/1868).

Ale už v rokoch 1873–74 dochádza ku radikálnemu obratu, k zatvoreniu slovenských gymnázií, a v r. 1875 aj k rozpusteniu Matice slovenskej. Maďarská vláda (a s ňou politický národ maďarský) nastupuje cestu cynického a brutálneho národného útľaku. Maďarskej vláde pri tom nestačí hnusná komédia, ktorú pre ňu zaranžoval zvolenský podžupan a „historik“, Grünwald Béla, vymyslenými a falošnými dôkazmi o „panslavistickej“ aktivite týchto ústavov. Minister vnútra, Koloman Tisza vyhlasuje po rozpustení Matice v parlamente (podľa stanov Matice v prípade jej zániku má pripadnúť majetok slovenskému národu) toto:

„Hľadal som v Uhorsku vlastníka — ale nemohol som ho nájsť!“

A majetok Matice bol daný spolku, ktorý bol založený na maďarizovanie Slovákov a boj proti slovenskej kultúre.

(Len tak pre porovnanie pripomíname, že v Československu daroval prezident Masaryk 1,000.000 Kč na založenie maďarského kultúrne-vedeckého ústavu.)

Ze k akým metódam maďarizácie sa vtedy siahalo, to ilustruje starosť maďarských úradov o „siroty“ cholery z r. 1873. Pod touto zámenkou boli totižto ešte dlhé po skončení cholery sbierané slovenské deti — často také, ktoré mali rodičov — odvázané do maďarských krajov na službu, odkiaľ sa nikdy už nevrátili.

Od vlády symbolizovanej menom Kolomana Tiszu, až po vládu symbolizovanú menom Štefana Tiszu, cez školské zákony Apponyiho z r. 1907, maďarizujúce drakonicky i ľudové školstvo, cez Černovú, až po nie nekrvavý rozchod Slovákov s Maďarmi v r. 1918 — opakujú sa znova a znova všetky skúsenosti, ktoré urobili už štúrovci s maďarským politickým národom.

Udalosti v Černovej, malej dedinke na brehu Váhu, ktoré sa odohraly dňa 27. X. 1907 urobili na čas zo slovensko-maďarského pomeru problém európsky. Bola to určitá obdoba prípadu v Lajoš Komárne (o ktorom sme sa už zmienili, a ktorý sa odohral v r. 1827). Černovskí cirkevníci chceli zabrániť, aby kostol, ktorý si zo svojich príspevkov postavili, vysvetil cudzí, maďarizujúcim biskupom nanútený kňaz. Trvali na svojom Andrejovi Hlinkovi (ktorý už vtedy, ale najmä pozdšie hral dôležitú úlohu v slovenskom politickom živote). Cirkevníci v Lajoš Komárne boli palicovaní, väznení a jeden z nich bitiu podľahol. V Černovej vystrelili maďarskí žandári salvu do cirkevníkov. Na mieste zostalo mnoho mŕtvych a ranených (9 mŕtvych, 3 zomierajúci, ktorí zraneniu podľahli, 12 ťažko a 80 ľahko ranených). Tí čo vyviazli boli ešte odsúdení do väzenia. To sa stalo 80 rokov po prípade Lajoš-Komárne. Ako vidno za tých 80 rokov metódy maďarského politického národa sa „zdokonalily“.

Ťažko by bolo vernejšie vystihnúť vtedajšieho „ducha“ a prax maďarského politického národa, než ako to robí jeden z jeho význačných predstaviteľov baron Dezidér

Bánffy v brošúrke „A magyar nemzetiségi politika“ (Maďarská národnostná politika — Bšt, 1902). Je to cynický „úprimná“ apoteóza programove hlásaného maďarského šovinizmu. Autor dovoľávajúc sa výroku nemeckého kaizera, že politika Nemecka voči Poliakom musí byť čo najenergickejšia, žiada, aby politika maďarská voči národnostiam bola tiež tak energická. Ak vraj Uhorsko nebude môcť byť národné (rozumej: nebude môcť pomáhať ostatné národy) stane sa metriálom pre Slovanov a Rumunov. A doslova pokračuje:

„Len Uhorsko, spočívajúce a vyvíjajúce sa na krajne šovinistickom základe je schopné postaviť brádu rozkladným federalistickým silám infikovaným lantom národností, ktoré sa začínajú prejavovať v Rakúsku, a zamedziť tomu, aby sa prevalili do Uhorska. Tak ako dnes stoja veci má dynastia politicky len jeden jednotný štát a tým je Uhorsko. — Z toho všetkého nevyplýva politika násilia a porušovania práva, ale len to, že nič sa nesmie uplatniť, čo by v uhorskom štáte mohlo pripúšťať rozvoj inej kultúry než maďarskej. — Fantazírovať ešte dnes o právnom štáte — ktorý je možný bez vytvorenia jednotného maďarského štátu len na papieri — je nebezpečné; nech len právny štát ostane ideálnym štátom Platonovým. — Kto je dobrým vlastencom . . . musí schváliť túto šovinistickú, výlučne maďarskú národnú politiku, musí sa postaviť oproti „kosmopolitickým“ a národnostiam priaznivým snahám. Je národným nešťastím, že toto nezdravé hnutie pomaly preniká do jednotlivých vrstiev verejnej mienky, a dnes — zajtrá už ani nevzbudí odpor, takže maďarstvo sa začne rozkladať a neudrží sa voči národnostiam podporovaným zo zahraničia. Toto veľké

nebezpečie musí maďarstvo pochopiť a musí skoncovať s pekne znejúcimi slovami o večnom takte a uznanlivosti (méltányoság — bolo by možno prekladať i „spravedlnosť“ — p.a.), musí zo všetkých síl priviesť k uplatneniu národnú myšlienku oproti medzinárodnému jemnocitu.“ (podčiarkoval D.B.)

Takýto „národný“ cit musí byť — dôvodí ďalej Bánffy — pestovaný už od školy. Preto aj všetci učitelia a vychovávateľia musia byť naplnení duchom maďarského šovinizmu. To je cesta k „uhorsko-rakúskej“ monarchii na miesto terajšej (z nášho stanoviska: vtedajšej) „rakúsko-uhorskej“ monarchie. A aktívnym politikom dáva Bánffy takéto ponaučenie:

„Aktívny politik snáď nesmie túto otázku programove stavať, tak je to správnejšie, on mlčí a jedná správnejšie keď nehovorí, ale pozoruje a v celom svojom počínaní, bez toho aby to dal na javo, vždy má pred očami len cieľ. Myslím, že i ja som tak jednal, pokiaľ som sa mohol pokladať za aktívneho politika.“

My však nielen myslíme, ale veľmi dobre vieme, že tak jednali a aj dnes ešte jednajú takmer všetci oficiálni politici maďarského politického národa.

A v titulkom slohu opakovanie nálad i taktiky, akej sme boli svedkami pred složením zbraní pri Világošu v roku 1849, a potom v novom vydaní pred rakúsko-uhorským vyrovnaním v r. 1867 — vyzerá v roku 1918 takto:

22. októbra reční Tisza v parlamente o „fantasmagórii Československého štátu“ a o „našich slovenských bratoch“, ktorí sú „v prevážnej väčšine celkom verní, spokojní bratia maďarského národného štátu“. Pravda, niektorí z nich vystupujú s požiadavkami, z ktorých možno niečo uznať a niečo nie.

Po vyhlásení samostatného Československa v Prahe a po pripojení sa Národnej rady slovenskej k tomuto prehláseniu, posíla tejto pozdravný telegram M. Károlyi, v ktorom uznáva sebaurčovacie právo ale vyslovuje nádej, že Slováci sotrvajú s Maďarmi v spoločnom štáte. Ale do Turč. sv. Martina, kde zasadá Národná rada prichádza maďarské vojsko.

V novembri vydáva O. Jászi, minister pre národnostné otázky vo vláde Károlyiovej, nariadenie, ktorým sa zavádza do prvej a druhej triedy ľudových škôl materčina ako vyučovací jazyk, ale vo vyšších triedach zostáva vyučovací rečou maďarčina. Na stredných školách má sa venovať i (jedna) hodina týždenne výučbe materinského jazyka! Ale ani to sa nepraktikuje.

Medzi tým Maďarská národná rada a potom i vláda vydáva rôzne proklamácie v ktorých sa sľubuje, že Uhorsko bude prebudované na federáciu rovnoprávných národov — ale vo všetkých je zdôrazňovaná integrita, ktorá, pravda, má byť zachovaná „cestou demokratickou.“

11. novembra však vychádza prevolanie Károlyiovej ľudovej vlády, ktoré spolupodpisuje i minister vojenstva Bartha, v ktorom sa oznamuje, že maďarská vláda bude so zbraňou brániť postupu československého vojska na Slovensko. Súčasne Bartha dáva intervju „Pester Lloyd“, v ktorom hovorí o československom vojsku ako o „Plünderer und Raubgesindel“ a sám posíla na Slovensko do námornických uniforiem poobliekaných desperátov pod velením pozdejšie presláveného teroristu Heltaiho, ktorí vraždia a terorizujú uvedomelých Slovákov.

A nenašiel sa ani jeden zodpovedný politik maďarský a to ani medzi demokratmi, či sociálnymi demokratmi, ktorý by bol verejne uznal právo Slovákov na rozchod s Maďarmi. Ba poslanec a redaktor denníka soc. demokratickej strany J. Weltner, ešte 2. februára 1919 hovorí na mimoriadnom kongrese svojej

strany o „Csehország-u“ v jednom rade s Rumunskom a tvrdí, že „imperialistické armády týchto štátov pášu také poburujúce činy a zavádzajú také pomery, aké sme si nevedeli predstaviť ani za starého maďarského panstva“. Ba nechýba v tej reči ani zaradenie „Csehország-u“ medzi štáty „ktoré majú nižšiu kultúru než Maďarsko“.

A tak ako v prípade Kossuthovom, aj u maďarských demokratických politikov musela prísť emigrácia, museli sa dostať z kruhu a tradície vytvorenej maďarským politickým národom, aby plne porozumeli, okolo ich chápanie stavu národnostného problému v Uhorsku bolo v r. 1918 zas raz opozdené.

Oskár Jászi v rozbere vývoja r. 1918 napísal, že keby bola mala maďarská ľudová vláda k dispozícii aspoň 5.000 demokraticky smýšľajúcich úradníkov, tak by vraj vývoj bol šiel iným smerom. Nechajme stranou špekulácie o správnosti tohto názoru a vychádzajme z faktu, že tých 5.000 demokraticky smýšľajúcich úradníkov sa v celom Maďarsku nenašlo. A pridajme k tomu fakt, že nemaďarské národy Uhorska, v dôsledku maďarského národnostného útlaku, nemali ani toľko inteligencie, aby táto mohla uspokojiť čo i tie najprimitívnejšie požiadavky kultúrne (napríklad: obsadiť učiteľmi ľudové a stredné školstvo). Inými slovami: reči a sľuby maďarskej ľudovej vlády o zavedení národnej rovnoprávnosti, o prebudovaní Uhorska na „druhé Švajčiarsko“, boli buď neúprimným taktizovaním alebo nedomyslenou a nerealizovateľnou fantáziou.

Slováci, napríklad, nikdy by sa neboli tak zázračne a tak skoro zotavili z rán, ktoré im zasadila maďarizácia, nebyť českej pomoci. A nemohli by sme žiadnemu maďarskému demokratovi priznať čo i len zblá úprimnosti, keby toto ešte aj dnes popieral, a keby nevidel v rozbití integrity Uhorska v r. 1918 jediné, vtedajším pomerom zodpovedajúce východisko k možnosti nápravy tých krívd, ktoré napáchal maďarský politický národ na nemaďarských národoch Uhorska.

TISÍCROČNÁ BILANCIA

V r. 1942 vyšla v Maďarsku kniha segedínskeho univerzitného profesora J. Somogyi-ho, nazvaná „Magyarország tehetség-térképe“ (Mapa talentov Uhorska). Autor zakreslil na mapu rodné miesta tých vynikajúcich Maďarov z „predtrianonského“ Uhorska, ktorých mená uvádza Révaiho lexikon. Od XV. do XX. storočia je to 3.864 mien, z ktorých väčšinu — celkom 3.335 — produkuje XIX storočie — teda údobie najintenzívnejšej a najúspešnejšej maďarizácie.

Podľa výpočtov prof. Somogyiho na každých 10.000 obyvateľov Uhorska pripadlo by 2.1 % výnimočne talentovaných. Pri tom rydzo maďarské kraje sú zastúpené takýmto podpriemerným percentom: Turkeve — 0.07; Hajduböszörmény — 0.35; Csongrád — 0.4; Újpest — 0.73; Mezökövesd — 1.10; Mezőtúr — 1.93, atď.

Naproti tomu slovenské kraje majú takéto percentá, ďaleko presahujúce krajinský priemer: Kežmarok — 28.51; Levoča — 21.25; Rimavská Sobota — 20.25; Prešov — 17.50; Rožňava — 14.06; Levice — 11.36; Banská Štiavnica — 10.53; Košice — 10.40; Bratislava — 8.9, atď.

Aj keď sú to poväčšine mestá nemeckých osadníkov, od XV. do XIX. storočia boli — až do obdobia násilnej maďarizácie — značne prerastlé slovenským živlom.

Sme ďalekí toho, aby sme z tejto štatistiky vyvodzovali nejaké závery o „podradnosti“, či „menejcennosti“ maďarskej rasy. Táto štatistika je skôr obžalobným spisom proti maďarskému politickému národu, ktorý pre kultúrne pozdvihnutie širokých vrstiev maďarských ani prstom nehol, kdežto v nemaďarských krajoch, najmä na Slovensku, jak Slováci, tak i Nemci si sami a bez (a ako sme videli, pozdejšie i proti) štátnej podpory, budovali svoje kultúrne ustanovizne.

Nemusíme ani pripomenúť, že Révaiho náučný slovník nespomína väčšinu tých, i podľa jeho meradiel talento-

vaných, čo sa nekompromisne hlásili k Slovákom, ako i to, že veľká časť maďarských talentov z „Felvidéku“ bola rydzo slovenského pôvodu, nech už sa jedná o dlhý rad slávnych politikov na čele s Ľudovítom Kossúthom, spisovateľov ako Petöfi, Madách (jeho starý otec Ján Madáč je známy ako skladateľ cirkevných piesní slovenských) a toľkých iných, alebo o neprehľadný počet cirkevných hodnostárov, umelcov, právnikov, vedcov atď.

Vyžadovalo by to zvláštnu štúdiu, keby sme chceli vyrátať koho všetko a čo všetko „dali“ Slováci Maďarom, začo sa im dostalo barbarského národného, kultúrneho a sociálneho útlaku. A to ani nespomínam materiálne obete Slovenska v súvisi so skutočnosťou, že maďarská vláda nikdy ani len halier nedala na kultúrne potreby Slovákov; práve naopak, Slovámi k týmto účelom sobrané majetky zhabala a použila ich proti kultúrnemu úsiliu Slovákov. „Slovenskí experti“ maďarskej vlády (zväčša maďaróni — pomaďarčení Slováci) vymysleli si na rozbitie Slovákov, vedľa „tótov“ (ktorých pravda za národ neuznávali) ešte aj „Slovjakov“, ktorým vydávali noviny vo východo-slovenskom dialekte. Dnes už šli ďalej. „Slovjaci“ nie sú len východní Slováci — ale tento „čestný“ titul patrí všetkým „maďarsky ctiacim“ Slovákom.

Okrem toho títo „slovenskí experti“ vydávali „historické“ diela (napríklad A. Pechányi „A magyarországi tótok“ — Uhorskí Slováci, Bšt, 1913), v duchu nám už známeho Anonymusa.

Inak však pre skutočných predstaviteľov maďarskej duchovnosti a to aj tých, ktorí boli tvorcami hodnôt eurupskej úrovne, bola slovenská problematika, slovenská kultúra, slovenská literatúra oblasťou neznámou, a teda iste nezaujímavou a nehodnou pozornosti. Až na celkom nepatrné výnimky, neprekonal ani títo maďarskú povýšenosť voči opovrhovaným „tótom“. Počet prekladov zo slovenskej literatúry do r. 1918 nestojí za reč. A prvú reprezentatívnejšiu antológiu zo slovenskej poézie

zostavuje a prekladá slovenský básnik, Štefan Kréméry v r. 1925.

Je však nemysliteľné, aby tí z pomaďarčených Slovákov, ktorí tvorili kultúrne hodnoty, neboli, čo i podvedome, (zväčša svoj pôvod zapierali) vniesli do svojej tvorby kultúrne prvky toho národa, z ktorého vyšli. Tak, napríklad, pre psychologa a sociologa je iste svodná téma: vystihnúť charakteristické znaky slovenskej a maďarskej duchovnosti v časoch národného prebudenia, najmä v revolučných rokoch 1848-49, ako sa ony zračia v osobnostiach typizujúcich vtedy mentalitu i tvorbu Slovákov a Maďarov. Na strane slovenskej by sme si k takej štúdii iste vybrali Ľudevita Štúra a Janka Kráľa, a na strane maďarskej — Ľudevita Kossútha a Alexandra Petöfiho. A pochybujem, žeby sa na strane maďarskej mohli ozvať protesty proti tejto voľbe.

A práve tak zaujímavou, aj keď nie tak vďačnou a sympatickou, bola by kapitola a „uvedomelých“ maďarónov, o tejto neprehľadnej légii janičárov, ktorí, trpiac komplexom menejcennosti, usilovali se ho prehlušiť maďarským šovinizmom neznajúcim medzí. Slovenské porekadlo hovorí, že poturčenec je horší Turka.

Inak sa mály veci na strane slovenskej.

Aj pri tom všetkom, že až do roku 1918 slovenské národné kolektívum od svojho prebudenia v časoch Štúrových stojí v neprestajnom boji proti maďarizácii a Maďarsku — vie vždy jasne rozlišovať medzi maďarským politickým národom a maďarským ľudom, medzi pešťskou pseudokultúrou, medzi prázdnyim snobizmom panských kasín — a skutočnými kultúrnymi hodnotami, vytvorenými maďarstvom.

O tom, že aké trvalejšie stopy zanechalo maďarstvo v slovenskej mentalite, literatúre, duchovnosti atď. — môžu byť rôzne názory a bývajú neraz i preháňané. Profesor Albert Pražák, ktorý pre slovenskú literárnu históriu vykonal neceniteľné služby, dochádza v tomto smere — vo svojom 130 stránkovom rozbere slovenskej mentality

a duchovnosti, nazvanom „Slovenská svojskosť“ (1926) — k takýmto záverom:

„Na Slováky pôsobili veľmi mnoho i Maďari. Jsouce jejich politickými pány, vtiskli jim svůj názor na stát a jeho spořádání. Byl to názor feudálně aristokratický, ne demokratický, — i ten působí často česko-slovenský rozpor, protože ani slovenské vzdělanectvo nedovedlo dosti pochopiti a doceniti českého smyslu pro lidovost.“

Myslím, že toto konštatovanie viac než generalizuje skutočnosť, vyzdvihovanú právom, keď je reč o maďarskej inteligencii s akou sme mali do roboty na Slovensku pred prevratom — a čiastočne aj do prevrate v ľudovej strane (kde sa dnes zase prefarbila na „národnosocialistickú“). Slovenská politika však týmito nikdy nebola reprezentovaná a z toho čo sme si povedali o orientácii a obsahovosti slovenského snaženia v r. 1848 vyplývajú závery opačné, než k akým dospel Pražák.

Maďarské vlivy na slovenskú literatúru a kultúru shrnuje Pražák takto:

„... za vzestupující maďarisace pronikaly ... do slovenské beletrie některé výrazné maďarské typy, zejména maďarské úředníci a zmaďarilí zemané, proti nimž beletristi od J. Chalupky a J. Palárika přes M. Dumného a M. Ferienčíka vedli beletristickou drobnou vojnu. Spor panslávů neústupných maďarismu a zase bratření všech uherských národů kolem myšlenky národní rovnoprávnosti, to bylo téma pomemorandové beletrie, — ... Maďari získali v Evropě osobité pověsti svými volbami, kortešovaním, a bouřením celých krajů při nich, — tento kus politického Orientu má své osobité stopy i v slovenské beletrii (Kalinčák, Ján Lehotský, J. Gregor Tajovský). ... Petőfiův důraz na svobodu, jeho tklivý vztah k přírodě a vesmíru, Aranyovská baladičnost, Garayovská záliba pro historické genry ohlásily se u Hviezdoslava,

Vajanského a j. Na slovenskou mládež zapůsobil v poslední době Ady ... I slovenské vědě bývala maďarská věda zhusta velmi těsnou předlohou, často i cenným dodavatelem potřebné literatury, ba i tlumočnickem domácích pramenů z doby starší. ...“

V Pražákovom rozboře sú premiešané správne postrehy s generalizovaním, respektíve s prisudzovaním určitých zjavov maďarským vlivom, hoci ony majú korene inde. Tak je pravda, že klasik slovenskej poézie Hviezdoslav, mal rád Petőfiho a oslovoval ho „poete môj, plamenných ty duchu krídel, miláčku mi za mladosti“ a básnika Adyho (ktorý skutočne mnoho znamenal pre slovenských spisovateľov najmä v údobí svetovej vojny) — „herolde ty svitajúcich časov“, že sa rád pohrúžil do Aranya. Dalo by sa tiež hovoriť o vzťahoch Janka Kráľa a jeho poézie, najmä z r. 1848, k Petőfim, básnika Lukáča k Adymu a pod.

Predsá však je treba podčiarknuť, že ani v jednom zo spomínaných, či iných prípadov nebol vzťah slovenského spisovateľa k spisovateľovi maďarskému tak hlboký a a tvorive podnetný — ako napríklad k spisovateľom ruským či českým.

Pražákom uvedené a nami rozšírené príklady, sú však dobrým dôkazom na to, že slovenskí spisovatelia vedeli sa preniesť cez zakrpatený nacionálny šovinizmus i o právnenu protimaďarskú zatrpkosť a v Petőfimi videli len geniálneho básnika a úprimného bojovníka za slobodu ľudu.

S druhej strany však Pražák správne — ba skoro by som povedal veľmi zmiernene — uvádza závislosť slovenskej vedy na maďarskej. Totižto v období pred prevratom, kedy o slovenskej vede v prísnom slova zmysle sa azda ani nedá hovoriť. Nie vinou Slovákov, ktorí dali nielen českej, maďarskej ale i vedám iných národov nejedného vynikajúceho vedeckého pracovníka. Ale na vtedajšom Slovensku bolo možno pestovať len odbory vlastivedné a to tiež zväčša len formou popularizačnou

a agitačnou. A maďarská „vedecká“ metoda nakazila aj našich historizujúcich autorov, ako Sama Ormisa, V. Pauliny Tótha, P. Z. Hostinského, F. V. Sasinka a iných. Charakteristikou tejto „vedeckej“ metódy je nahradzovanie historických prameňov a faktov, romantickou fantáziou a špekulovaním. Ale ťažko je vytýkať nevedeckosť týmto našim historizujúcim publicistom-buditelom, keď na maďarskej akadémii ešte v r. 1870 historik Horváth odôvodňuje morálne právo Maďarov na hegemoniu v Uhorsku ich kultúrnou supremáciou, ktorú dokazuje — vlivami maďarských piesní — na hellénsku poéziu vôbec a Homéra zvlášť!

Dobrou ukázkou absolútneho nerešpektovania faktov, najmä historických, je napríklad polomemoárová, polohistorická kniha J. Kristóffyho „Magyarország kalváriája“ (Kalvária Uhorska) vydaná po prevrate. Kristóffy bol kedysi v Uhorsku politickou osobnosťou, bol tiež ministrom a maďarskí demoliati so ho neraz dovoľávajú. Nuž v jeho knihe naraz čítame toto:

„... keď kráľ Karol za krátko po nastúpení trónu menoval predsedom rakúskej vlády Ernesta Körbera, vodcu nemeckých liberálov, prvým skutkom profesora Masaryka bolo vyhľadať nového ministerského predsedu vo Viedni a položiť mu otázku: „Či možno dúfať, že dosavádne utlačovanie Čechov v prípade víťazstva prestane, a či sa české štátne právo konečne uplatní v rámci monarchie?“ Nestačilo to, že Körber na otázku túto dal rozhodne zápornú odpoveď, ale ešte k tomu doložil, že v prípade víťazstva bude polozenie národnosti monarchie ešte nevýhodnejšie. Či je teda div, že Masaryk a Beneš po tom (podčiarkujem ja — p.a.) sa už definitívne odvrátili od monarchie a podnikali všetko — zvlášť v Amerike — aby zabránili víťazstvu centrálnych mocností?“

Uvážme toto: Kristóffy nemohol mať zvláštny záujem na tom, aby falšoval tak hruba históriu a posielal Masaryka do Viedni vtedy, keď už dávno viedol odboj v zahraničí.

Ak „potreboval“ rozhovor Masaryka s Körbrom mohol si ho umiestniť do roku 1914 — nebolo by to však tak „dramatické“ a „efektné“. Môžeme si predstaviť, k akej eskamotáži je schopná maďarská „veda“, keď to vyžaduje politický záujem!

Nie div, že rodiaca sa slovenská veda po r. 1918, musela venovať a musí venovať ešte i dnes veľkú časť svojho úsilia „vyčisteniu terénu“ od nánosov tejto maďarskej oficiálnej pavedy.

Nie je ani toho veľa, čo si mohla odnieť slovenská inteligencia z Uhorska. Jej konzervatívne krídlo, za vedenia spisovateľa a publicistu Svetozára Hurbana Vajanského prikláňalo sa skôr k ideológii cárskeho Ruska, kdežto pokroková inteligencia, ktorá hrala rozhodujúcu úlohu v zahraničnom odboji, i v Československu, bola už odchovaná masarykovským realizmom. Pravda, boli určité styky medzi touto inteligenciou a maďarskými intelektuálmi demokratickej orientácie (napríklad so skupinou okolo revue „Nyugat“, s „Galilei-kör“-om). Avšak tieto maďarské kruhy sa obmedzovaly na úzky okruh pôsobnosti, nemaly temer žiadnej opory a vlivu na vidiecku inteligenciu, ktorá si osvojila spôsoby, morálku a politické názory maďarskej gentry. Preto sa ani táto pešťská vrstva demokratických intelektuálov maďarských nedostala do styku s realitami slovenského života.

Maďarská sociálne-demokratická strana zase, hoc sa opierala o najpokrokovejšiu vrstvu maďarskú, o robotníctvo — a dostávala sa tiež do styku so slovenskými pracujúcimi, bola ďaleko od správneho a plného pochopenia národnostného problému. Nedá sa povedať, že by sa vôbec nebola stavala oproti barbarským formám národnostného útlaku. Ale, vychádzajúc z tézy, že pracujúci ľud Uhorska je rovnako utláčaný, nech už patrí ku ktorémukoľvek národu, fakticky podceňovala národnostný útlak. Pravdepodobne na ich adresu napísal Oskár Jász v už citovanej knihe („Vznik národných štátov...“) toto:

„Ale ani postavenie a útlak ľudu národností nie je ten samý ako ľudu maďarského, kto tvrdí opak, nech mi zodpovie tieto otázky: kedy sa ponosoval maďarský roľník, že mu maďarský žandár vstrelil guľku do brucha, preto že nosil národnú kokardu; že ho sudca vyhodil, lebo nevedel maďarsky, že ho sudca nespravodlivo odsúdil, lebo prizvaný tlmočník nesprávne preložil jeho žalobu; že jeho deti nevedia čítať a písať, lebo drahý čas bol premárnený vtíkaním cudzojazyčných piesní a recitácií; že jeho čítárne, či spevácke spolky nie sú povolené vrchnosťami, lebo ich reč nie je rečou štátnou, že si nemôže zvoliť za svojho poslanca, notára, sudcu svojho človeka, lebo materinská reč tohto nie je maďarská a on chce napomáhať kultúre svojho ľudu; že každé predvolanie, daňová upomienka, úradná vyhláška pre neho je štátnym tajomstvom, lebo nerozumie maďarským tlačivám.“

Preto nielen z presvedčenia, ale aj v plnej zhode s faktami, môžeme povedať pri uzavieraní tejto kapitoly o tisícročnej bilancii slovensko-maďarského spolunažívania v jednom štáte, že slovenský národ rozhodom s Maďarmi stratil len svoje okovy — a získal možnosť získať všetko.

„ČESKOSLOVENSKÍ“ MAĎARI

Vo vzťahoch medzi nami a Maďarmi otvára sa nová kapitola v Československu. A keďže je reč o duchovnej bilancii môžeme povedať s dobrým svedomím, že pri dočasnom uzavretí tejto kapitoly, zase sme to neboli my, čo zostali dlžníkmi. Z dnešnej perspektívy azda vidia už aj tí, čo to v minulosti nevideli, že v čom sa mohlo a malo dať viac a že — napríklad — také rozdelenie pôdy medzi maďarských sedliakov, bolo by bývalo nielen správnejším,

ale aj trvanlivejším činom — než akým tam boli zbytkové statky.

S druhej strany však, veľa týchto chýb sa stráca pri porovnaní s pozitívnymi činmi urobenými v záujme politickej demokratizácie, ľudového školstva a rozbitia posledných feudálnych pút, ktoré sväzovaly maďarský ľud.

Surányi Géza a Dr. Váradi Aladár v knihe „Maďarská minulosť a prítomnosť — so zvláštnym zreteľom na pomery maďarskej menšiny v Československej republike“ (1928) previedli porovnanie politického, sociálneho, hospodárskeho, kultúrneho postavenia Slovákov v bývalom Uhorsku a v dnešnom Maďarsku, a Maďarov na Slovensku a v Maďarsku. Číslami a citátmi doložili okolo bolo postavenie Maďarov v Československu výhodnejšie, v porovnaní s Maďarmi v Maďarsku, v odbore ľudového školstva a ľudovej kultúry, neohovoriac ani o rozdielnosti politických a sociálnych práv ľudu.

Za týchto pomerov, tak odlišných od tých, v akých sa do tých čias maďarstvo vyvíjalo už či v Uhorsku, trianonskom Maďarsku, alebo v iných nástupníckych štátoch — začal sa vyvíjať nový typ Maďara. A aj keď tento vývoj bol predčasne zarazený, zanechal trvalejšie stopy, než by sa bolo azda dalo očakávať.

Kto prežíval predmníchovské časy na maďarských krajoch Slovenska, ten vie, aký zásadný rozdiel bol medzi nimi a Sudetami. Väčšina maďarského robotníctva a sedliactva, nielenže ocenila politický a kultúrny pokrok, ktorý mu priniesla republika, ale tieto vrstvy videli správne aj zástoj Československa v eurupskej situácii a jeho význam pre nádeje ich druhov v Maďarsku, a tým aj pre celý maďarský národ.

Je pravda, že v pomníchovskom zmätku a depresii i veľkej časti týchto vrstiev sa „zakrútila hlava“ — avšak vytriezvenie prišlo až príliš skoro.

Podľa všetkých správ z dnešného „Felvidéku“, ktoré si neraz prebujú cestu aj do oficiálnej maďarskej tlače, tieto „československí“ Maďari vniesli do Maďarska kvas uvedo-

melej demokratickej myšlienky. Maďarská vláda si hneď od počiatku uvedomovala toto nebezpečie a tak prvým krokom „osloboditeľov“ bolo rozpustenie všetkých demokraticky volených samosprávnych telies, žalárovanie a perzekvovanie nielen známych funkcionárov československých strán — už či sociálne-demokratickej, komunistickej alebo agrárnej — ale aj ostatných Maďarov, odmietajúcich horthyovský režim, takže už v prvých týždňoch počet „oslobodených“ Maďarov, ktorí sa dostali do väzenia a koncentračných táborov dosiahol na 14.000 osôb.

Táto politická perzekúcia namierená proti demokraticky smýšľajúcim Maďarom, išla ruka v ruke s odbúraním kultúrnych a sociálnych vymožeností z čias republiky. „Oslobodené“ kraje stali sa doménou tých najhorších živlov z maďarského úradníckeho a politického podsvetia — ktorých sa tu nahnulo do konca r. 1938 na 60.000.

Pred týmito pomermi, ako aj pred nastavšou hospodárskou krízou, tí z pripojených krajov, ktorí mohli, sťahovali sa radšej do vnútrozemia. A v politických a sabotážnych procesoch po celom dnešnom Maďarsku stretávame sa s mnohými známymi menami robotníkov a robotníckych funkcionárov z Komárna, Fíľakova, Košíc atď.

Maďarská vláda si na tomto území dodnes netrúfala vypísať voľby — hoc by sa jednalo len o známe „maďarské“ voľby.

Složitější problém predstavuje grupa maďarských intelektuálov zo Slovenska. U nejedného z jej význačných predstaviteľov, ukázaly sa príznaky recidívy choroby, ktorou je nakazená „natio hungarica“. S menami niektorých z nich stretávame sa v nacistických novinách Jarossových („Reggeli Magyarország“), inf, čo zostali na Slovensku, dali sa pod ochranu Eszterházyho.

Predssa však, zdajú sa mi byť známe nám skutočnosti o dnešnom postoji „československých“ Maďarov dostatočným potvrdením správnosti našej tézy t.j. že ak

u niektorého z národov osy je správne rozlišovať národ y d v a , tak je to u Maďarov.

Slováci boli v boji od začiatku XVIII st. len s jedným z týchto národov, s „natio hungarica“, a národom šľachty a zemanov, rozšíreným v XIX. storočí a začiatkom storočia XX. o vrstvu parazitného úradníctva a polointeligencie nasiaknutej gentryckým duchom maďarských panských kasín.

MEDZI NAMI A — MAĎARSKOM

Kapitola započatá medzi nami a Maďarmi v r. 1918 neobmedzuje sa však len na náš vzájomný pomer s „československými“ Maďarmi. Nemusím azda dokladať ani citátmi, ani bohatou — čo do kvantity — maďarskou revizionistickou literatúrou fakt, že na strane maďarskej vládnucej triedy najťažšie bola nesená strata vlády nad „Felvidékom“ — nad Slovenskom. Neboly to len „sentimentálne“, rodové a konkrétne materiálne (veľkostatky!) vzťahy maďarskej vládnucej triedy k Slovensku, ktoré ju viedly k sústredeniu revizionistickej propagandy na jeho spätné podmanenie. Pravda i tieto motívy, ako aj špekulovanie a nádeje skladané v česko-slovenské nedorozumenia mali pri tom svoj zástoj. Avšak vedľa toho je tento fakt dobrým dokladom politického inštinktu „natio hungarica“. Maďarská vládnuca trieda veľmi správne vycítila aký „jed“ sa šíri z nového „Felvidéku“ a ako ohrozuje základy, na ktorých spočíva stavba jej vlády.

Preto sa veľmi skoro odmlčaly v maďarskej publicistike, politickej a historickej literatúre hlasy, ktoré nad rozvalinami Uhorska aspoň čiastočne priznávaly maďarskú vinu na tom čo sa stalo (k jasnej a nekompromisnej analýze sa odhodlala len politická emigrácia). Prax voči národným menšinám, ktoré zostaly v Maďarsku, sa nezmenila a ovzdušie Maďarska bolo naplnené revizionistickým pokrikom „Spravedlnosť Maďarsku“ (to bol názov jednej

z revizionistických kníh: Eötvényi Olivér Nagy „Igazságot Magyarországnak“, ktorá „dokazovala“, že v Uhorsku vládla národná spravodnosť!), z ktorého sa neraz ozvaly hlasy priznania — aj keď boli myslené opačne. Tak napríklad, v knihe Domanovszky Sándora („A magyar kérdés történelmi szempontból“ — Maďarská otázka s hľadiska historického) môžeme čítať toto:

„Maďarstvo videlo v národnostnom zákone, vynútenom dvorom, hrot namierený proti sebe a snažilo sa vyhnúť jeho prevedeniu. Bola to reakcia na snahu po utlačovaní, ktorou viedenská vláda hľadala spojenectvo národností.“

Ako dobre vieme, národnostný zákon (z. čl. XLIV. z r. 1868), ktorý bol na mŕle vzdialený od zavedenia národnej rovnoprávnosti — nikdy prevedený nebol. Čo, pravda, nevadilo maďarskej vládnej propagande, aby sa ním neoháňala v časoch Björnsonovej a pozdesej Seton-Watsonovej kampane proti utlačaniu nemaďarských národov v Uhorsku.

Domanovszkého kniha, z ktorej sme vyššie citovali, bola vydaná v r. 1920. Ako z toho vidno, maďarskej vládnej triede veľmi skoro otrnulo a nevyslovovala ľútosť nad tým, že utlačala iné národy — ale, že ich utlačala príliš málo, že sa jej nepodarilo zlomiť ich vôľu po vyslobodení.

Je pochopiteľné, že náš pomer k tomuto Maďarsku a k jeho duchu bol odmietavý. Nielen denná tlač, ale aj odborná, najmä historická publicistika slovenská musela sa neustále zapodievať novými „objavmi“ maďarskej revisionistickej „vedy“.

Inak však slovensko-maďarská problematika stratila svoju aktuálnosť. Pre poprevratové generácie, ktoré vychádzali zo slovenských škôl a maďarsky už nevedeli a nevedia — akoby ani neexistovala. U generácie staršej, ktorá živo pociťovala oslobodenie od maďarského nacionálneho útlaku a tým bola zbavená averzie a neustáleho strehu voči maďarstvu — došlo k zaujatí postoja objektívne-

ho hodnotiteľa. Najlepšie preklady maďarských básnikov (nielen Adyho, ale aj súčasníkov) do slovenčiny, sú z časov poprevratových.

V ÚDOBÍ „SAMOSTATNÉHO“ SLOVENSKA

V údobí „samostatného“ Slovenska, ktorému predchádzala viedenská „arbitráž“, stal sa slovensko-maďarský pomer, aspoň po stránke politickej, zasa jedným z centrálnych problémov slovenských. Decimovanie slovenského školstva, udusenie kultúrneho rozvoja a perzekúcie Slovákov, ktorí sa dostali viedenskou „arbitrážou“ znova pod maďarský útlak, nezakryvané plány Budapešti zmocniť sa pri vhodnej príležitosti Slovenska celého, slovenské obavy z týchto plánov a nemecké vydieranie týchto obav — to všetko sú dostatočné príčiny zaktualizovania slovensko-maďarského problému.

Na strane maďarskej vládnucej triedy možno pozorovať akési „zjemnenie“ taktiky. Pravda, voči Slovákom a smerom k Slovákom — ktorí nežijú pod maďarskou vládou. K tým sa hovorí, aspoň občas, jazykom sladkým a lichotivým. Pre ilustráciu citujem z článku „Ungarn und Slowaken“ (Pester Lloyd, 30. IV. 1942.):

„Medzi slovanskými národmi (originál užíva na tomto i ďalších miestach „Volk“ a nie „Nation“ — p.a.) sú Maďarom (orig. užíva „Ungarn“ a nie „Magyaren“ — p.a.) najbližší Slováci a táto blízkosť korení v prvom rade v duchovnosti. Charakter Slovákov je podobný charakteru Maďarov. Duchovný život slovenského národa vykazuje rysy, ktoré majú tiež Maďari. Táto duševná podobnosť sa prejavila vždy v priebehu minulých storočí. Vo spoločenských vzťahoch bol Slovák blízky Maďarovi, žili v okruhu tej istej spoločenskej kultúry, ich spôsob myslenia a života sa ponášal, už či sa jednalo o vrstvy stredné, alebo o ľud. . . . Táto podobnosť je ba-

dateľná aj na poli ľudovej kultúry. Béla Bartók vo svojej zbierke slovenskej a maďarskej ľudovej hudby objavil veľa melódií a hudobných zvláštností, ktoré majú obe strany. O mnohých charakteristických rysoch ťažko zistiť, že ktorý národ ich prevzal od druhého, natoľko sa už stali spoločným vlastníctvom.“

Článok plný chvál na pracovitost a poctivosť Slovákov, vyzdvihuje ich pobožnosť, ktorú — vraj — „sa nepodarilo oslabiť ani v československých časoch pomocou štátne podporovanej komunistickej propagandy“ (!). Česi sa vraj pokúšali 20 rokov čechizovať Slovákov a orabovať ich o jazyk, a to všetkými prostriedkami. (!)

Netreba zdôrazňovať, že v tomto veľmi obširnom článku, niet ani len zmienky o tom, že by medzi Slovákami a Maďarmi boli bývaly niekedy nejaké — povedzme — „nedorozumenia“, a žeby so strany maďarskej bol býval — povedzme — čo i len jeden vlas skrivený na slovenskej hlave.

Predseda však, podobný článok nebol mysliteľný v maďarskej tlači v minulosti. A ak by sa bol zázrakom objavil, tak by jeho autor bol exkomunikovaný z „natio hungarica“. Prirovnávať k Maďarom tých, o ktorých bolo medzi maďarskými pánmi bežné hovoriť, že „tót nem ember“ (Slovák nie je človek), o ktorých minister Koloman Tisza vyhlásil, že „neexistujú“! Ba dokonca priznať, že Maďari (aj keď „len“ ľud) prevzali niečo od Slovákov! Maďarsku profesori nás aspoň na gymnáziu poučovali, že Slováci (národ z najbohatších na ľudové piesne) sa naučili spievať od Maďarov, keď chodili na letné práce na Dolniaky! A jedinečné výtvary slovenského ľudového umenia, najmä bohaté výšivky, boli exportované z Uhorska pod nálepkou maďarského ľudového umenia.

Pravda, tóny podobné citovanému článku „Pester Lloyd“ sú len ojedinelé vo vládnom maďarskom orchestri, ktorý vyhráva Slovákom. A najmä v posledných mesiacoch stále častejšie sa ozývajú „energickejšie“ tóny,

denunciácie Slovákov z panslavizmu a rozhorčené protesty pri každej zmienke o maďarskom národnom útlaku.

Aj v tomto období maďarská „veda“ zotrúva v službách cieľov vládnucej kasty. Tak, napríklad, v roku 1942 bolo publikované prvé obsiahľajšie dielo (232 stranová kniha) maďarského autora — Sziklay László-a — o slovenskej literatúre. Podľa bratislavskej literárnej kritiky — na ktorú sa v tomto prípade môžeme bezpečne spoľahnúť — je to kniha, ktorá vo „vedeckej“ úprave opakuje všetky staré nepravdy o histórii Slovákov a o ich kultúre, a o literatúre pojednáva s absolútnou neznalosťou a ignorantstvom.

Pri tom ešte nesmieme zabudnúť, že táto a jej podobné knihy sú písané so strany maďarskej s tendenciou získať Slovákov a tak podporovať politiku maďarskej vlády, ktorá sa nevzdala úmyslu obsadiť celé Slovensko násilím alebo lstou — „so oder so“, ako to verejne priznal maďarský (skôr by som povedal „pešťský“) spisovateľ a predseda revizionistickej ligy Herczeg Ferencz (v úvodníku „Pesti Hírlap-u“, 1. I. 1943), keď napísal:

„V každom príslušníkovi maďarského národa žila a bude žiť vôľa zaujať späť pri prvej príležitosti o čo bol olúpený — o svoje dedičstvo po predkoch — zbraňou alebo lstou. Ak by takto nasmýšľal nebol by hodný mena Maďara. Náš ľud vždy bol spokojný s pôdou, ktorú mali jeho predkovia. Nikdy nepôjde za karpatské hranice.“ (!)

A tým sa vysvetľujú rôzne tóny dnešného Maďarska voči Slovákom na Slovensku. Sú buď výrazom starého povýšeneckého a násilníckeho postoja maďarského politického „národa“ voči Slovákom — alebo prejavom novej lsti.

Voči Slovákom, ktorých už majú pod svojou mocou hovoria maďarskí páni rečou jednoznačnou. S tupou dôslednosťou opakujú staré nepravdy, ktoré tak typicky shrnul „vodca“ Maďarov na Slovensku, Eszterházy v reči povedanej na letnom kurze debrecínskej univerzity

(4. VIII. 1942): „Menšinová politika maďarského štátu nikdy nebola politikou útlaku“, vraj, práve naopak. Maďari sa museli uskromniť, aby pohostinsky prijali pod svoju strechu národnosti (nie „národy“, len „národnosti“), ktoré by boli inde zahynuly. Maďari im však často dali viac, než si pre seba nechali. A preto . . . atď.

To nie je prosím — „v i c“. To je úradný postoj voči nemaďarským národom, ako tomu nasvedčuje aj reč ministra propagandy Štefana Antala (20. V. 1942):

„Nemaďarskí spoluobčania . . . po väčšine prišli na naše územie na miesto Maďarov, vyhubených v boji za obranu Európy . . . Ideca svätoštefanská, dala im často viac, než občanom maďarským.“

A reči takého obsahu, akú mal Beniczky k revoltujúcim štiavnickým bankom v r. 1848, keď im pripomínal, že sa majú nielen dožadovať slobôd, ale aj plniť povinnosti, počúvali nielen všetky potomné slovenské generácie, ale počúvajú ich — ak ich totiž počúvajú — aj Slováci v dnešnom Maďarsku. Tak, napríklad, minister Béla Lukács, rečnil v Košiciach (26. VII. 1942) takto:

„Maďarstvo vo vedomí svojej sily vždy bolo ochotné — aj na svoju škodu — robiť ústupky predovšetkým tým inojazyčným národnostným skupinám, ktoré cez stáročia dostávaly chlieb u stola maďarského života. Očakávame však od každého štátneho občana, aby sa dožadoval nielen práv, ale aby aj verne plnil svoje povinnosti voči štátu.“

Či sa aj v Košiciach našli takí smelí poslucháči ako boli štiavnickí banníci, ktorí by mu boli odpovedali, že maďarskí páni o slobodách a výhodách iných len hovoria vo skutočnosti si ich však nechávajú pre seba a od tých iných požadujú len povinnosti — o tom už noviny, z ktorých preberám citát („Reggeli Magyarország“), nehovoria.

Keď si tak rekapitulujeme politickú ideológiu, morálku a metódy maďarskej vládnucej triedy od začiatku XIX. sto-

ročia až podnes, ich barbarskú cyničnosť a priamo zarážajúcu — dovoľte aby som použil výstižného českého výrazu — nestoudnosť, aj nevdojak nám napadne, že veru tieto v mnohom predbehli o celé storočie nielen Göbbelsa, ale aj nejakého z predstaviteľov iných „odborov“ hitlerovskej mašinérie.

Náš záver na konci tejto diagnózy?

Prípad „natio hungarica“ je ozaj beznádejný. Lekári by povedali — chirurgicky.

Avšak o to nádejnejší je prípad maďarského ľudu. Eduard Ormos v knihe „Mi okozta Magyarország felbomlását“ (Čo zapríčinilo rozklad Uhorska, Viedeň 1921) správne napísal:

„Skutočnou tragédiou maďarského ľudu nie je to, že svetová vojna, roztrhaním pút imperializmu Habsburgov oslobodila tiež národy týmito okovami sovreté a súčasne s monarchiou roztrhala tiež Uhorsko, lež to, že v Maďarsku i naďalej zostalo to staré, lúpežné panské vladárstvo, ktoré s divokosťou, vystupňovanou svetovou vojnou do krajnosti, besní v zbyvajúcom úbohom Maďarsku.“

Pre tento ľud dožadoval sa Alexander Petöfi už v r. 1848 (básňou „A nép nevében“ — V mene ľudu) aspoň niekoľko lístkov z ruže slobody, a volal, aby si páni vzali späť polovinu jej bodlačia, ktoré celé hodili medzi ľud.

My by sme želali maďarskému ľudu, aby dostal ružu slobody celú, a aby vrátil všetko bodlačie maďarským pánom.

A v tom by s nami dnes súhlasil aj najväčší maďarský básnik, Alexander Petöfi, lebo tak rozumie a chápe jeho odkaz maďarský ľud, keď sa vláda reprezentujúca „natio hungarica“ odhodlala zakázať oslavy 120 ročného výročia jeho narodenia, ktoré pripadly na 1. január 1943.

Nové československé knihy ve Velké Británii

Proti přesile

Napsal pplk. gšt. V. Vuk.

*Historický popis akcí čs. armády a letectva
v Polsku a ve Francii až do zhroutení se
Francie. 5 ilustrací a 5 map historické ceny.*

Cena 7/6.

Ruština pro Čechy

Otisk pražského vydání.

Cena 4/-.

Pravidla českého pravopisu

Nezbytná pomůcka pro každého.

Cena 3/- nevázané, 4/- vázané.

Křídla ve vyhnanství

Napsali českoslovenští letci, sestavil Bohuš Beneš.

*První velká kniha o práci a životě českosloven-
ských letců ve Francii a ve Velké Británii.
48 původních fotografií.*

Cena 8/6.

Objednávky vyřizuje administrace „Čechoslovák“,
Fursecroft, George Street-Brown Street, London, W.1.

MEDZI NAMI A MAĎARMÍ

VLADO CLEMENTIS

Svazek 17

Politická knihovna „Čechoslovák“

